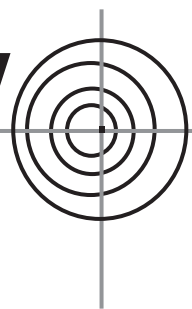
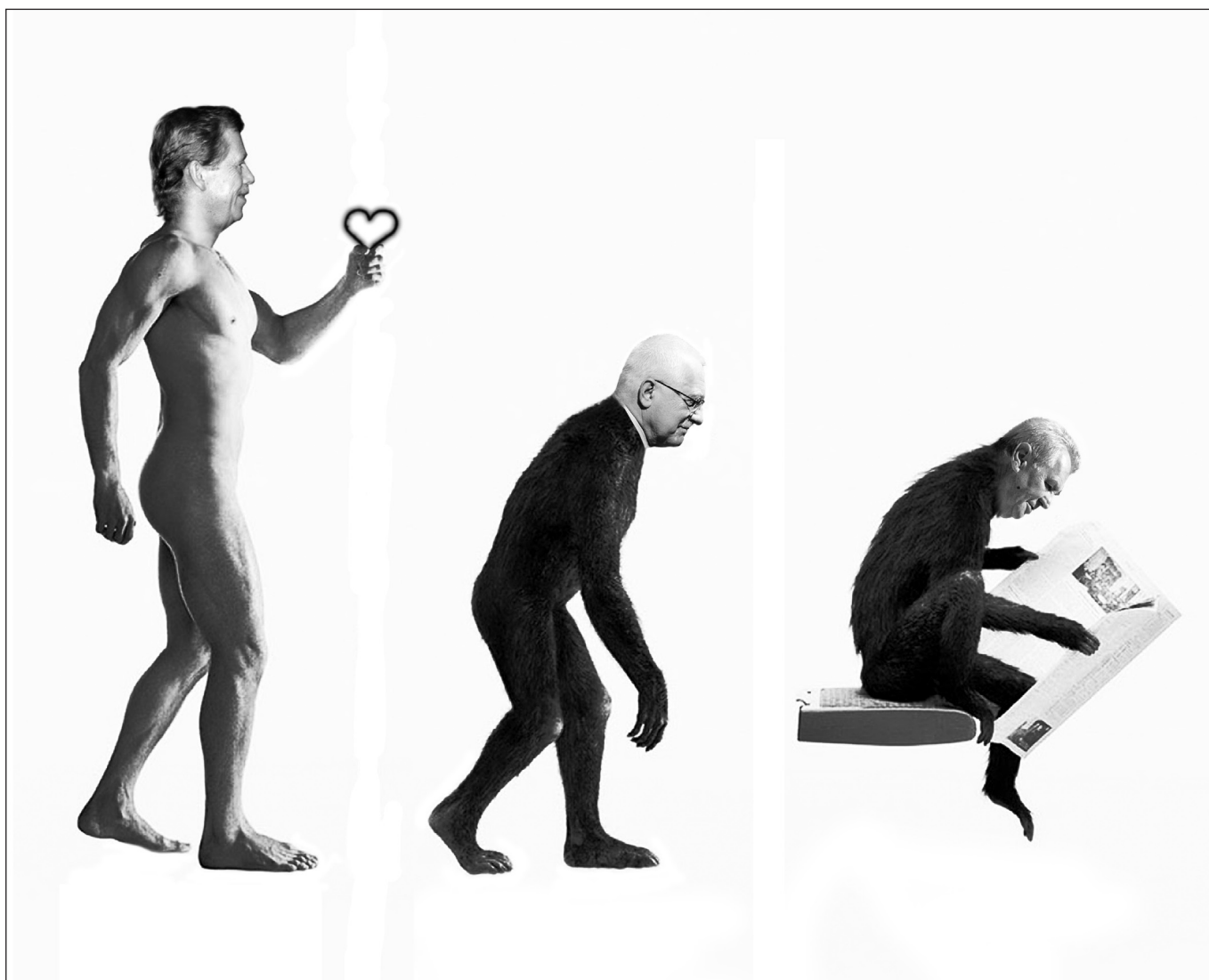

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

4. číslo, ročník III., prosinec 2014, cena: 25 Kč

■ S polistopadovým režimem to jde s kopce, což symbolizují i postavy prezidentů. Čeho se ještě dočkáme? Krtečka? Medvěda? Pandy?

Fotomontáž: Pavel Lukáš

Přečtete si v čísle:

- ☞ **Rozhovor s Petrem Placákem**
o české společnosti i jeho literárních plánech
- ☞ **Portrét „evropského prezidenta“ Donalda Tuska**
- ☞ **Hlavní téma čísla: Ukrajina**

● Úvodník	
Ukrajinská naděje versus český útlum (Tomáš Fošum)	3
● Česko	
Sametový rozchod s polistopadovou érou (Tomáš Fošum)	4
Český sen: spása skrze odborníky (Marie Jüptner Medková)	6
● Téma: Ukrajina	
Evoluce revolučními kroky (Lenka Víchová)	7
Výsledek voleb dává Ukrajině naději (Michal Lebeduška)	8
Šedá eminence Zakarpatí přežila i Euromajdan (Jan Navrátil)	10
Dopis Kateřině (Jan Jüptner)	12
● Rozhovor	
Na šikmé ploše s Petrem Placákem (Tomáš Fošum, Petr Zenkner)	13
● Politika a společnost	
Donald Tusk: Z vládce diplomatem? (Vít Dostál)	17
Komplikovaná hra rakouských lidovců (Miroslav Šepták)	18
Slovenský mediální biznis je podelený, šance pro nové médiá existují (Martin Gonda)	19
Kým je pro mě Viktor Orbán (Petr Zenkner)	21
Rok 2014 ve střední a východní Evropě (Petr Zenkner)	22
● Kultura	
Wrocławský svobodný nádech (Marianna Placáková)	24
Mlýn na mumie jako opulentní žánrový eintopf (Jan Holovský)	25
Německý dirigent v Praze. Pozapomenutý příběh české nezralosti (Jaroslav Šonka)	26
Padesát pět let divadla Semafor (Jiří Fošum)	27
● Historie a současnost	
Uherské dilema: S Rakouskem, či bez něj? (Alena Mikolášková)	28
Tataři mezi námi (Kateřina Hamplová)	30
Svatý Vojtěch coby středoevropský fenomén (Luboš Rokos)	32
● Zraněná města	
Ostrov jménem Kazimierz (Kateřina Hamatová)	34

• Demokratický střed •

4/2014, vydáno v prosinci 2014, ročník III.

adresa: Petr Zenkner, Koněvova 240, 130 00 Praha 3,
e-mail: redakce@demokratickystred.cz, **web:** www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková,
 Jan Jüptner, Kateřina Hamplová, Tomáš Orlík, Jan Holovský

grafická úprava: LUSEL, **kresby, fotomontáže:** Pavel Lukáš

vydavatel: občanské sdružení Demokratický střed

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

Ukrajinská naděje versus český útlum

Když loni v listopadu dal ukrajinský prezident Viktor Janukovyč na vědomí, že jeho země nepodepíše asociační dohodu s EU, zdálo se, že vydírání ze strany Putina Ruská slaví svůj úspěch a Ukrajina zamíří do nové verze Sovětského svazu zvaného Euroasijská unie. Dopadlo to nakonec všechno jinak. Ukrajinci Janukovyčův režim i za cenu krvavých obětí svrhli a obrátili kormidlo na západ, s čímž se ovšem Rusové nehodlají smířit a vedou proti Ukrajině nepřiznanou válku. Právě Ukrajině, jejíž osud by nám jakožto bývalému ruskému satelitu neměl být ukradený, věnujeme hlavní téma tohoto čísla.

Ukrajinkistka Lenka Víchová zde píše o všech ukrajinských revolucích po roce 1990, během nichž se postupně utvářela (a nadále utváří) tamní občanská společnost. Že se Ukrajina proměňuje, dokazují i výsledky nedávných parlamentních voleb, v nichž zvítězily prozápadní strany, a to i v místech, kde v minulosti převažovala proruská orientace. Více v analýze voleb v podání Michala Lebdušky. Režimy se mění, ale někteří lidé zůstávají. Že to platí i na bývalé Podkarpatské Rusi, dokládá příspěvek Jana Navrátila. Ukrajinský blok završuje dopis psaný přesvědčeným komunistou, jež našel náš redaktor v lavici bohnického kostela.

Zatímco Ukrajinci mají navzdory ruským atakům naději na svobodnější společnost, u nás jako-by začala vládnout únava z demokracie; polistopadový režim je postupně demontován a nahrazován oligarchií, aniž by proti tomu většina národa nějak viditelně protestovala. Na pováženou je především fakt,

že naše společnost ztrácí paměť a zdravé obranné instinkty. O vytrácejícím se polistopadovém režimu a nahrazování politiků tzv. odborníky pojednávají dva články v rubrice Česko. Stav české společnosti se týká i rozhovor se spisovatelem a historikem Petrem Placákem, s nímž jsme dále mluvili o jeho oblíbených literárních postavách a chystané nové knize.

Nabitá je kulturní rubrika, kde si můžete přečíst o divadle Semafor, o Festivalu československé nezávislé kultury, jenž se konal krátce před Sametovou revolucí v polské Vratislavi, o 20 let starém příběhu německého dirigenta v Čechách nebo o novém českém románu Mlén na mumie. Mnoho zajímavého čtení skýtají i rubriky Politika a společnost a Historie a současnost. Těžko zde některý článek vyzdvihovat, ale za pozornost stojí například portrét nového „evropského prezidenta“ Donalda Tuska, který ve funkci polského premiéra uspěl mimo jiné díky tzv. politice úsměvů.

Číslo tradičně uzavírá „zraněné město“. Tentokrát se jedná o krakovskou čtvrť Kazimierz. Pokud jste tam nikdy nebyli, tak po přečtení článku Kateřiny Hamatové budete bezpochyby hledat nejbližší spoj do Krakova. Ostatně, mnozí redaktori Středu toto město nosí v srdci, a pokud u nás zavládne Česká sovětská oligarchická republika, hodlají emigrovat právě do Krakova. Zatím však, milí čtenáři, nemusíte panikařit, na únor pro Vás chystáme další číslo. Již desáté.

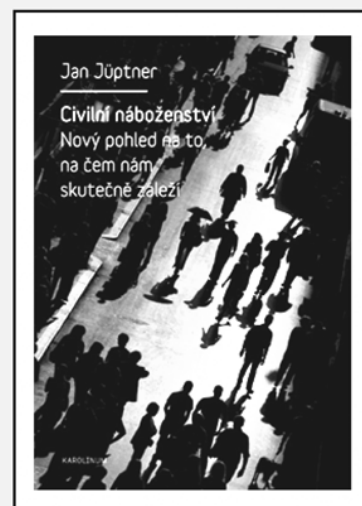
Tomáš Fošum

JAN JÜPTNER

CIVILNÍ NÁBOŽENSTVÍ

Nový pohled na to, na čem nám skutečně záleží

Vysvětlujeme-li své politické názory, nakonec se vždy dobereme ke slovu nebo představě, za nimiž nezbývá než mlčet. Tyto „poslední věci“ zakládají náš veřejný prostor a kniha v nich spatřuje civilní náboženství: české, evropské a západní. Autor mapuje civilně-teologické úvahy vedoucí od antiky k systémové teorii 20. století (Varro, Vico, Rousseau, Bellah, Luhmann) a předkládá originální model. Civilní náboženství vzniká tehdy, když si společnost promítá do své rozlehlé reality to, co pokládá za skutečně podstatné, aby si od ní nechala vyprávět o tom, jak začala, jak skončí a jaký má smysl. Kniha uzavírá tři původní případové studie o krizovém diskurzu v USA po 11. září 2001, kázáních J. S. Trojana a kariéře „pravdy a lásky“ v českých médiích.

Vydalo Karolinum, brožovaná, 246 stran, 230,- Kč (e-kniha 136,- Kč).

Sametový rozchod s polistopadovou érou

Oslavy 25. výročí Sametové revoluce připomínají oslavu narozenin nezvěstného člověka. Polistopadový režim, postavený na liberálně demokratických základech a prozápadní orientaci, se totiž někam ztratil. Co hůře, většina pozůstalých ho příliš nepostrádá. Konec polistopadové éry jakoby předznamenala smrt Václava Havla v prosinci 2011. Během následujících třech let se odehrála řada událostí, které k zmizení nezvěstného režimu bezpochyby přispěly. Důležité jsou hlavně tyto tři: prezidentská volba, politický vzestup oligarchy východního ražení a přístup českých politických elit k ukrajinské krizi.

Zvolení Miloše Zemana prezidentem v lednu roku 2013 znamenalo porážku odkazu Sametové revoluce symbolizovaného postavou Zemanova protikandidáta Karla Schwarzenberga. Ten musel kdysi utéct před komunistickým režimem do emigrace, i tak ale před rokem 1989 pomáhal zdejšímu disentu a později se stal prvním kancléřem prezidenta Havla. Zeman sice v listopadu 1989 řečnil na protikomunistických demonstracích, avšak během následujících let svůj antikomunismus někde zapomněl, což se běžně projevovalo ve výběru jeho spolupracovníků. Ne nadarmo komunisté nepostavili v prezidentské volbě svého kandidáta, Zeman jim plně vyhovuje. Proto loni v létě podpořili jeho vzdorovládu v čele s Jiřím Rusnokem, kterou si prezident najmenoval bez ohledu na parlamentní většinu. Pošlapávání ústavních tradic a tím i rozkladu polistopadové „kontrarevoluce“ komunisté vždy rádi napomohou.

V loňských podzimních sněmovních volbách sahalo po vítězství populistické hnutí ANO v čele s velkopodnikatelem Babišem, které následně vstoupilo do koaliční vlády, a od té doby kráčí od úspěchu k úspěchu. Symbolická byla především jeho nedávná výhra v komunálních volbách v Praze, kde v minulosti vítězily pravicové strany jasně odmítající předlistopadové časy. Připomeňme, že pražské organizaci hnutí ANO šéfuje žena připravovaná před rokem 1989 na post špiónky v „kapitalistické cizině“. Jak je všeobecně známo, s komunistickou státní bezpečností pravděpodobně spolupracoval také Andrej Babiš, jenž v souladu se svou minulostí kritizuje polistopadový režim více než ten předcházející, komunistický.

Komunisté: poražení vítězové

Jak se stále více ukazuje, porevolučního antikomunismu se zbavil nejen Miloš Zeman. Aktuálním příkladem je zvolení šéfa někdejšího JZD Slušovice Františka Čuby do Senátu nebo dění v Ústavu pro studium totalitních režimů, kde se nové vedení evidentně snaží zbrzdit digitalizaci a potažmo zpřístupňování svazků komunistické Státní bezpečnosti. S totalitní minulostí svázaná KSČM navíc už dva roky vládne s ČSSD ve většině krajů, a že se to samé nepovedlo na celostátní úrovni, bylo jen souhrou náhod. V roce 2002, kdy měly obě levicové strany dohromady jasnou většinu ve Sněmovně, se sociální demokraté otevřené spolupráce s komunisty ještě zalekli.

Andrej Babiš

Radmila Kleslová
kandidátka
na starostku Prahy 10

Kulturní prostředí
pro naše děti?
Prostě se o to
postaráme.

ANO BUDE LÍP
POLITICKÉ HNUTÍ

Komunální volby Praha 10

1880198

BigBoard

■ Po revoluci to roztočíme drahoušku... Na čí svazek odkazuje číslo pod billboardem?

Foto: Tomáš Fošum

Ve všech následujících volbách už na ni byli nachystáni, jen to zkrátka matematicky nevycházelo.

Ačkoli KSČM šanci na vstup do vlády zatím propásla, smutnit rozhodně nemusí. I díky vzestupu Andreje Babiše je předlistopadový režim do jisté míry rehabilitován. Návrat zdiskreditované komunistické ideologie a věznění politických odpůrců v dohledné době určitě nehrozí. Co však hrozí, a vlastně už to začalo, je návrat některých vzorců chování běžných za normalizace. Platí to například pro politiky, tzv. osobnosti a novináře, kteří v rozporu se svými dřívějšími názory a zastávanými hodnotami dobrovolně vstoupili do Babišových služeb. Šéf ANO samozřejmě není ďábel, ale zastánce liberální demokracie by pro něj pracovat neměl. Už třeba jen kvůli jeho vymezování se vůči klasickým politickým stranám, na nichž západní model demokracie stojí. O jeho mnohočetném střetu zájmů je už skoro trapné psát, v zavedených demokraciích by něco takového neprošlo. Hlavní riziko spojené s Babišem není v tom, že by nás miliardář s autoritářskými sklony uvrhl do nové totality, nýbrž v tom, že zboural některá pravidla, jejichž absenci může na cestě k moci využít někdo podstatně horší.

Zatímco předlistopadoví kariéristé jsou tedy v kurzu, někdejší disidenti z politiky vymizeli a rychle se vytráčí i stopa, kterou v ní zanechali. Patrně je to především v zahraniční politice, jejíž součástí býval – hlavně díky Václavu Havlovi – důraz na dodržování lidských práv. O problematice lidských práv (jak je přesně vymezit) se kdysi vedly spory i v rámci disentu, nicméně panovala shoda, že lidé nemají být pro své politické aktivity vězněni, či dokonce zabíjeni. Toto „minimalistické“ pojetí se pak až donedávna odráželo v české zahraniční politice. I po Listopadu sice zaznívaly hlasy, abychom si raději hleděli obchodu, ale pořád byl na Hradě nebo v Černínském paláci někdo, kdo podobný pragmatismus minimálně korigoval. Dnes se ovšem jedná o převládající názor na české politické scéně. Důkazem budiž

postoj vlády i prezidenta k ruským imperiálním výbojům na Ukrajině či podlézavé chování vůči nedemokratické Číně, jehož dosavadním vrcholem se stalo zahanbující vystoupení Miloše Zemana v čínské televizi.

Back in the U.S.S.R?

U vztahů k Číně by se dal onen pragmatický postup ještě nějak vysvětlit. „Říše středu“ je daleko, vojensky nás nikdy neohrožovala, obchodují s ní všichni. Ovšem nad snahou vlády nerozzlobit si z ekonomických důvodů Rusko zůstává při naší historické zkušenosti rozum stát. Argumenty Miloše Zemana, Václava Klause a spol., že Rusko přece není Sovětský svaz, čím dál více ztrácí váhu. Stačí se zaposlouchat do vyhrožování ruského prezidenta Západu. Vladimir Putin vždy bral rozpad SSSR jako ponížení Ruska a chce bývalé impérium obnovit v co možná největší míře. I my jsme před rokem 1989 do „ruského světa“ nedobrovolně patřili. Potřeba dvou českých prezidentů obhajovat Putinovu agresi na Ukrajině je v jasném rozporu s tím, oč ve své podstatě usilovala Sametová revoluce, a sice vymanit nás z vlivu Moskvy.

Zatímco normalizace po roce 1968 by se bez ruských okupačních vojsk neobešla, ta dnešní, plíživá nemá žádný přesně stanovitelný začátek a vinu za ni neseme výhradně my sami. V prvních letech po Listopadu užitečnost západního modelu demokracie zpochybňovaly jen narudlé a nahnědlé partaje stojící mimo vládu. Dnes jsme sice díky členství v EU a NATO součástí Západu, ale naše současná domácí ani zahraniční politika tomu neodpovídá. Jde jen o výkyv, nebo o trvalejší trend?

Odpověď na předcházející otázku ještě není daná a pořád záleží hlavně na nás. Máme v rukou všechny potřebné nástroje – svobodu projevu, sdružování, shromažďování, atd. Stále se konají svobodné volby. I přes ovládnutí některých významných titulů oligarchy v čele s Babišem (bolestivou ztrátou jsou především Lidové noviny,

jež ještě před Listopadem obnovili lidé z disentu) tu existují a vznikají svobodná média. I díky internetu má každý možnost opatřit si potřebné informace, jen musí umět oddělit zrno od plev. Proč tedy hned strašit normalizací? Protože postupná proměna společenské atmosféry je znepokojivá. Dříve nepřijatelné se dnes děje. Selhávání elit jde ruku v ruce s lhostejností veřejnosti.

Pohrdání před zrcadlem

Současný stav pramení z všeobecně rozšířeného pohrdání politikou. Svůj díl viny bezesporu nesou politici postupně se vystřídavší u moci (na ty předlistopadové nezapomínejme). Nicméně je důležité neustále opakovat, že ve svobodných časech politika nastavuje zrcadlo občanům. Bez uvědomělé občanské společnosti žádná kloudná politika fungovat nemůže. Zároveň platí, že se občanská společnost nesmí politiky štítit. Ke změně politické atmosféry v zemi může v rámci svých možností přispět každý z nás. Jako straník, volič, aktivista, jako člověk vykonávající nějakou profesi. Politické klima se rodí už na mikroúrovni běžných mezilidských vztahů. I zde se setkáváme s korupcí, střetem zájmů či kašláním na druhého v nouzi. Vysoká politika pak sotva může být úplně jiná.

Před 25 lety nám svoboda spadla do klína. Někteří o ni dlouhá léta usilovali, ale převážná část společnosti zůstávala do poslední chvíle pasivní. Teď jako bychom dostávali šanci si tu svobodu zpětně odpracovat. Máme k tomu neskonalé komfortnější podmínky než za komunismu. Potíž je v něčem jiném – na skladě není žádný pozitivní program pro Českou republiku, jež by většina lidí vzala za svůj. V prvních letech po Listopadu jsme alespoň zhruba věděli, co chceme. Chtěli jsme na Západ, zpět do Evropy, ať už si pod tím každý představoval cokoliv. Po čem ale toužíme teď? Aby stát byl řízen jako nezodpovědná firma, která je ochotna pro dobrý obchod přehlédnout, že se její obchodní partner chová jako gauner terorizující své okolí? To je to, oč tu běží.

Tomáš Fošum

Český sen: spása skrze odborníky

Tramvaj, pět odpoledne. Na snížené plošině dva kočárky. Jedna paní drží čtyřměsíční děťátko v ruce, v kočárku zoufale plakalo. Druhá krom kočárku svírá ruku předškoláka. Ženy po pěti zastávkách vystupují, uvolňuje se prostor a osmdesátník – gentleman v tvídovém saku stojící u tyče praví ke korpulentnímu padesátníkovi: „To jste mohl ty maminky pustit sednout.“ S klidem pronesená poznámka spouští malé tramvajové inferno. Padesátník na to, že na operačním sále on vždycky uhne. Ukazuje se, že krom chirurgie též výborně ovládá demagogii a v mžiku vyplní celý prostor tramvaje. Fyzicky i mírou hluku. Starého pána stihne během dvou minut nařknout z komunismu, práskačství a přičíst mu vinu za vše špatné v dnešní společnosti. Chvilí to vypadá, že dojde k inzultaci.

Padesátník z tramvaje je odborník – chirurg. Šest let náročného studia, roky atestací a sbírání zkušeností. Jeho odbornost z něj ale neudělala ohleduplného, moudrého nebo dobrého člověka, občana s rozhledem ani férového diskutéra.

Zamlčená tvář odborníka

Když jsem zážitek vyprávěla babičce zdravotnici, pravila: „Doktoři, no, navíc chirurgové.“ A mávla rukou. Nejen chirurgové. Nejednou si děláme legraci z odborníků a jejich nekompetence v mezilidských vztazích a mimo jejich obor. Ovšem když přijde řeč na politiku, dosazujeme ve svých řečech na politické posty právě ODBORNÍKA. Dokonce ho vnímáme jako vysvoboditele, který pro nás nalezne nejlepší cestu ze společenského marasmu a zbaví nás tíhy všedních dní. Přitom v politice lidé nejvíc potřebují právě to, co podle našich pichlavých poznámek odborníkům chybí – moudrost, komunikační dovednosti, praktičnost, sebereflexe, empatie, duchovní a duševní vyvá-

lost. V politice nestačí odbornost. Ostatně mnoho našich politiků jsou odborníky v nějakém oboru a politickým dovednostem se museli učit. Politik musí vidět věci v širokém kontextu. Musí se naučit prezentovat, diskutovat, argumentovat, ustupovat, usměrňovat. Odborné posudky z různých perspektiv mohou zajistit poradci, lidsky vyvárou osobnost schopnou přímé komunikace nikoliv.

Zrodil se mýtus

Rusnokova vláda byla plná odborníků. Pojem sice zesměšnila, touha po odbornících však zůstává. Z odborníka se stal mýtus. Je to člověk rozhodující bez ohledu na zájmy své a strany, která jej nominovala. Člověk bez antipatií, mindráků, ale i tužeb a osobních názorů. Člověk, který neexistuje. Náš spásonosný mýtus. Jenže roboti se pro politiku nerodí, ba ani nehodí. Je zákonitě, že takový odborník v politice nakonec přinese další frustraci. Jen si jeho chyb často všimneme až na plodech jeho práce. To zklamání je ale naše vina. Chceme po něm něco, k čemu není kompetentní – totiž vnést do jeho rozhodnutí naše vlastní hodnoty, které jsme mu ale zapomněli sdělit.

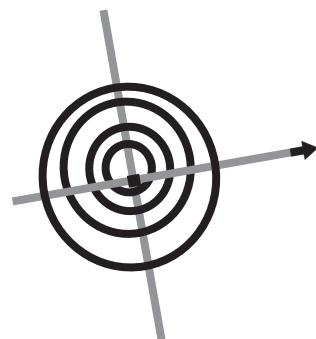
Touha po spásonosné odbornosti přináší rezignaci na lidské kvality politiků a hodnoty, které stojí za každým rozhodováním. Ať už jsou proklamované nebo ne. Například pro manažera řídicího školu je základní hodnotou „penězotok“ (získávání peněz na platy zaměstnanců, údržbu budovy apod.) a bezproblémové fungování v rámci právního řádu. Jakou úroveň má výuka, zda si učitelé doplňují vzdělání, jak jsou studenti vyváří a dobří, jak jsou motivováni k mimoškolní činnosti, to ho obvykle nezajímá. To má pak ovšem zajímat ty, kdo shora či zdola manažera úkolují. Kraj, město, rodiče. A v politice je to podobné.

Proces je stejně důležitý jako výsledek

Toužíme po odborníkovi, který by z vějíře možností vybral TU JEDNU nejlepší, a ignorujeme přitom, že jedno nejlepší řešení neexistuje. Za každým rozhodnutím stojí vždy fakta a hodnoty. Výběr řešení vyžaduje diskusi, argumenty, zvažování hodnot. Hodnoty jsou různé a často nevyslovené, ovšem určují vše. Problém touhy po spásonosném odborníkovi kotví v tom, že nás vlastně proces rozhodování nezajímá. Je pro nás pohodlné, když ho někdo jiný provede. Řešíme už jen výsledky. Nezapojujeme se, ale ani nesledujeme, jak rozhodnutí vznikají. V britské televizi běží on-line přenos z poslanecké sněmovny. Kdokoliv se může dívat na to, jak vzniká to či ono rozhodnutí, jaké padly argumenty, co spadlo pod stůl a proč. Jednoduchá věc ve věku digitálního vysílání. I u nás máme velké možnosti, stačí pár kliků na internetu. My se ale dobrovolně vzdáváme možnosti využívat občanských práv v našem režimu. A to nejen práva rozhodování formovat, ale i práva ho sledovat. A když nevíme, odkud rozhodnutí pramení, sotva kdy se z nás stanou dobří občané s rozhledem a schopností účastnit se na demokratické proceduře. „Stát má smysl duchovní, smysl mravní,“ říká T. G. Masaryk. Jaký ten smysl duchovní bude, to závisí na nás občanech a našich zastupitelích.

Marie Jüptner Medková

Autorka pracuje jako rodič na rodičovské dovolené.

Evoluce revolučními skoky

Známý ukrajinský historik Jaroslav Hrycak v jednom ze svých článků o Oranžové revoluci napsal, že její úspěch spočíval v navrácení Ukrajiny ke staré tendenci – všichni, kdo jsou u moci, prohrají příští volby. Od prohlášení nezávislosti toto nepsané pravidlo ukrajinské politiky porušil pouze Leonid Kučma, kterému se díky manipulacím v roce 1999 povedlo udržet si křeslo prezidenta ještě na jedno období. Když se o něco podobného pokusil v roce 2004 a vybral si podle ruského vzoru svého nástupce v osobě Viktora Janukovyče – vyvolalo to do té doby nebývalé protesty. Oranžová revoluce vrátila na Ukrajinu staré pořádky. I po ní každá další vláda či prezident následující volby už jen prohrávali.

Hlavním důsledkem této revoluce podle Hrycaka ovšem bylo to, že se Ukrajina začala radikálně vzdalovat od Ruska. Toto oddalování však začalo mnohem dříve a nemalou mírou k němu přispěla ukrajinská občanská společnost, která především v podobě masových a časově náročných protestních hnutí tlačila na politickou elitu země. Za posledních čtyřiačtyřicet let jich bylo několik: revoluce na žule v roce 1990, protestní akce Ukrajina bez Kučmy v letech 2000-2001, Oranžová revoluce na přelomu let 2004-2005, Revoluce cti v letech 2013-2014. Dokonce i změnu daňového řádu si ukrajinští podnikatelé museli „oddemonstrovat“. Osmnáctidenním protestem, který byl posléze rozeznán pořádkovou policií, se jim povedlo prosadit aspoň částečnou změnu příslušného zákonodárství.

Revoluce na žule

V roce 1990 proběhly volby do Nejvyšší Rady Ukrajinské sovětské socialistické republiky (USSR), v nichž většinu (opět) obdrželi komunisté. 2. října 1990 zahájili ukrajinští studenti protestní hladovku na náměstí, kterému se dnes říká Majdan Nezávislosti, ale v té době to bylo ještě náměstí Říjnové revoluce. Tehdejšímu vedení USSR byly předneseny tyto požadavky: uspořádat nové volby do Nejvyšší Rady, nepodepsat novou svazovou smlouvu, znárodnit majetek Komunistické strany, odvolat předsedu Rady ministrů Vitalije Masolu a přijmout rozhodnutí o tom, aby ukrajinští branci sloužili pouze na území USSR, nikoli tedy v celém Sovětském svazu. Na Majdanu vzniklo stanové městečko, tiskové centrum i zdravotnické středisko. Když 8. října poslanci v přímém televizním přenosu obvinili studenty z vydírání a vysmáli se jejich zhoršujícímu se zdravotnímu stavu, známý ukrajinský spisovatel Oles Hončar demonstrativně odevzdal svůj členský průkaz Komunistické strany USSR. Následovalo masové vystupování ze strany. Na obranu studentů a jejich stanového městečka vyšlo do ulic Kyjeva kolem padesáti tisíc jeho obyvatel.

■ Ukrajina se snaží vymanit z ruského světa. Patří k němu i socha Matka Vlast v Kyjevě z éry Leonida Brežněva. Foto: Tomáš Fošum

Hladovka i protesty skončily 17. října, kdy Nejvyšší rada USSR přijala nařízení „O projednání požadavků studentů, kteří 2. října 1990 zahájili hladovku v Kyjevě“.

O tomto protestním hnutí se říká, že bylo zatím nejúspěšnější. Všechny požadavky demonstrujících byly posléze splněny a z předsedy Nejvyšší rady Ukrajiny Leonida Kravčuka, který se studenty vyjednával, se o rok později stal první prezident nezávislé Ukrajiny. Název revoluce „na žule“ pochází od žulových schodů a památníku Říjnové revoluce, u kterého studenti protestovali.

Ukrajina bez Kučmy

Jak už bylo výše zmíněno, v roce 1999 byl do funkce prezidenta znovuzvolen Leonid Kučma. Už tak ne příliš přátelivý vztah občanů k jejich prezidentovi ještě více zhoršily kompromitující materiály, které na půdě ukrajinského parlamentu 28. listopadu 2000 zveřejnil líder socialistů Oleksandr Moroz. Tyto materiály v podobě zvukových nahrávek, které měl v prezidentské kanceláři pořídit major Mykola Melnyčenko, se týkaly případu zavražděného novináře Heorhije Gongadzeho a ukrajinského prezidenta měly usvědčovat z podílu na jeho vraždě. Protestní akce začaly dva týdny na to a zúčastnilo se jich 24 politických stran a občanských organizací. Mezi požadavky demonstrujících, kteří v centru

pokračování na straně 8

dokončení ze strany 7

Kyjeva vybudovali stanové městečko, bylo odstoupení prezidenta a odvolání vedoucích představitelů silových složek.

27. prosince byla protestní akce pozastavena a pod záminkou rekonstrukce Majdanu museli demonstrující zbourat i stanové městečko. Ale už 14. ledna 2001 odstartovala druhá etapa akcí Ukrajina bez Kučmy a do centra města se opět vrátily protesty i stany. Tyto akce občanské neposlušnosti trvaly do 1. března, kdy bylo městečko brutálně zničeno. O týden později, 9. března došlo ke střetům mezi demonstranty a speciálními složkami ministerstva vnitra Berkut. 19 osob bylo tehdy zatčeno a odsouzeno k trestu odnětí svobody od 2 do 5 let nepodmíněně. Režimu se silou podařilo protestující i opozici

zastašit. Ovšem ne na dlouho. Na konci roku 2004 vypukla Oranžová revoluce, o níž byla řeč v úvodu tohoto článku.

Zatím poslední revoluce

Poslední ukrajinská revoluce, které se začalo říkat Revoluce cti, byla v mnoha věcech podobná těm předšlým, ale přesto byla jiná. Tentokrát už nestačilo zmlátit, zatknout a odsoudit několik náhodně vybraných jedinců jako v roce 2001, ani zménit rétoriku a udělat kosmetické změny jako v roce 2005. Poučení z Oranžové revoluce, Ukrajinci dávali jasně najevo, že již nestojí o výměnu vepřů u koryta, ale že tentokrát žádají systémové změny. Jak vláda Viktora Janukovyče, tak i nová vláda Petra Porošenka se ocitly pod obrovským tlakem občanské společnosti. Společnosti, která přes dvacet let trpěla vládu odideologizované

komunisticko-oligarchické nomenklatury, ale která se již odmítala smířit s vládou doněcké kriminální oligarchie.

Jiná byla také v tom, že v ní byla prolitá krev demonstrantů. V minulosti ukrajinská politická elita protestním hnutím více méně ustupovala, což jí dávalo naději, že v příštích volbách opět převezme vládu nad Ukrajinou. Povedlo se to Leonidu Kravčukovi, ale rovněž Viktoru Janukovyčovi, jenž se po porážce v Oranžové revoluci dokázal zase vrátit.

Jaká nepsaná pravidla začnou platit po této revoluci, ukáže budoucnost. Stejně tak, jaké následky to bude mít pro politickou elitu této země. Zatím Revoluce cti neskončila, jen byla přerušena válkou.

Lenka Vichová

Výsledek voleb dává Ukrajině naději

V neděli 26. října se na Ukrajině konečně uskutečnily dlouho vyhlášené parlamentní volby, které přinesly očekávané drtivé vítězství proevropských stran podporujících Euromajdan. Přesto došlo oproti předvolebním průzkumům k několika překvapením. Oproti předpokladům výrazně ztratily prezidentský Blok Petra Porošenka a populistická Radikální strana Oleha Ljaška. Naopak velmi dobrý výsledek zaznamenala nová strana Svěpomoc Lvovského starosty Andrije Sadového a Lidová Fronta premiéra Arsenije Jaceňuka. Dříve vlivná Baťkivščina expremiérky Julie Tymošenko podle očekávání propadla a získala jen lehce přes pět procent hlasů. Kromě toho se do parlamentu nedostala nacionalistická strana Svoboda a poprvé také Komunistická strana Ukrajiny. Jistým zklamáním byla relativně nízká účast, která na celostátní úrovni dosáhla jen lehce přes 50 %, přičemž nepřekvapivě byli aktivnější voliči na západě Ukrajiny, kde se účast pohybovala mezi 60 – 70 %.

Ani exit polls netrefily vítěze

Výrazný posun oproti předvolebním průzkumům potvrdily již výsledky několika exit polls. Nakonec se ukázalo, že víceméně odpovídají tomu, jak Ukrajinci hlasovali. Po sečtení hlasů ovšem došlo k jedné výrazné změně. Volby totiž nakonec nevyhrál Blok Petra Porošenka (21,81 %), který velmi těsně, o zhruba 0,3 % a 50 tisíc hlasů, předstihla Lidová Fronta (22,14 %) Arsenije Jaceňuka, který díky tomu obhájil pozici premiéra. Nicméně vzhledem

k tomu, že se polovina poslanců volila v jednomandátových obvodech, v konečném součtu nejvíce mandátů získal Blok Petra Porošenka. Jedinou stranou v parlamentu spojenou se svrženou vládou bude Opoziční blok, který však obdržel pouhých 9,43 % hlasů. Tento výsledek byl pochopitelně částečně způsoben i tím, že se nehlasovalo na Krymu a v části Donbasu. V každém případě by ale proevropské strany zcela evidentně získaly většinu (stejně jako by Petro Porošenko s přehledem vyhrál květnovou prezidentskou volbu), i kdyby se hlasovalo na celé Ukrajině, byť ne tak výraznou jakou disponují nyní.

V novém parlamentu tedy zasedne celkem 423 poslanců (standardní počet je 450, ale budou chybět poslanci z jednomandátových obvodů na Krymu a v části Donbasu, kde se nehlasovalo), přičemž nejsilnější Blok Petra Porošenka bude mít 132 mandátů, Lidová Fronta 82, Svěpomoc 33, Opoziční blok tvořený z velké části představiteli Janukovyčovy Strany regionů 29, Radikální strana Oleha Ljaška 22 a Baťkivščina Julie Tymošenko 19. Kromě toho bylo v jednomandátových obvodech zvoleno šest poslanců nacionalistické Svobody, jeden kandidát Právěho Sektoru (jeho předseda Dmytro Jaroš a Silné Ukrajiny bývalého vicepremiéra za Stranu regionů Serhije Tihipka, dva poslanci méně známých stran a 96 nezávislých kandidátů. Je tedy jasné, že Ukrajina bude mít po těchto volbách silnou proevropsky a proreformně orientovanou vládu, kterou budou tvořit přinejmenším Lidová Fronta, Blok Petra Porošenka a Svěpomoc.

Kromě nich ještě premiér Jaceňuk vyjednává se stranou Oleha Ljaška a Bat'kivščinou Julie Tymošenko.

„Novorusko“ hlasovalo pro Ukrajinu

Na úrovni oblastí sice na východě ve všech oblastech (Charkovská, Dněpropetrovská, Záporožská, Donečká, Luhanská) vyhrál Opoziční blok, nicméně v Dněpropetrovsku i Záporoží získaly větší podporu strany bývalé opozice respektive nová proevropská uskupení. Na jihu Ukrajiny zase ve všech oblastech (Oděská, Mykolajivská a Chersonská) vyhrál Blok Petra Porošenka. Bývalá vládní uskupení tedy získala více hlasů pouze ve třech z osmi oblastí, které ruská propaganda označila za „Novorusko“. Ostatně na území „Novoruska“ ve svém rodném Dněpropetrovsku získal mandát i předseda Pravého Sektoru Dmytro Jaroš. Na západě Ukrajiny v regionech Haliče, Bukoviny a Volyně velmi výrazně bodovala Lidová Fronta, která zde velmi výrazně předstihla Blok Petra Porošenka. Strana Svěpomoc zaznamenala zdaleka největší úspěch v Kyjevě a Lvovské oblasti, zatímco Radikální strana Oleha Ljaška získala jednoznačně nejvíce hlasů v Černihivské oblasti, ze které sám Ljaško pochází. Bez zajímavosti není ani výsledek nacionalistické Svobody, která nakonec pětiprocentní klauzuli nepřekročila. Vyšší výsledek než v „banderovském“ Lvově totiž zaznamenala v zbylých dvou haličských oblastech, na Volyni a v Kyjevě.

Staré vs. nové tváře

Nakonec se skutečně podle očekávání dostalo do parlamentu mnoho nových poslanců (více než polovina), přesto v něm ale zůstanou i kontroverzní osobnosti s přinejmenším pochybnou minulostí, včetně 64 poslanců, kteří v lednu 2014 hlasovali pro takzvané „diktátorské zákony“. Konkrétně se jedná o 53 nezávislých poslanců, kteří zvítězili v jednomandátových obvodech, deset poslanců na kandidátní listině Opozičního bloku, ale i kandidáta z jednomandátového obvodu v Černihivské oblasti zvoleného za Blok Petra Porošenka. Opět se také vrátí i poslanci podezřelí z korupční činnosti a někteří politici, kteří jsou poslanci již od 90. let.

Ze starých známých se do ukrajinského parlamentu vrací premiér Jaceňuk a de facto celé bývalé vedení strany Bat'kivščina, které se ale přesunulo spolu s Jaceňukem k Lidové Frontě a částečně též Bloku Petra Porošenka. Kromě premiéra se jedná i o předsedu parlamentu Oleksandra Turčynova, bývalého tajemníka Rady národní bezpečnosti a obrany Andrije Parubyje, ministra vnitra Arsena Avakova, ministra spravedlnosti Pavla Petrenka nebo vůdce Krymských Tatarů Mustafu Džemileva. Mezi další známé politiky, kteří byli součástí ukrajinského establishmentu a obhájili mandát, dále patří i Vitalij Kličko, bývalý ministr vnitra Jurij Lucenko nebo Julia Tymošenko. Samostatnou kapitolou jsou poslanci za Opoziční blok, mezi

■ Ukrajinský premiér Jaceňuk možná trochu připomíná svůj český protějšek. Na rozdíl od Bohuslava Sobotky mu však nechybí kuráž.
Zdroj: Wikimedia Commons

kterými je množství kontroverzních osobností spojených se Stranou regionů a bývalým prezidentem včetně bývalého gubernátora Charkovské oblasti Mychajlo Dobkina, který do Charkova svolal po svržení Viktora Janukovyče „separatistický“ sjezd zástupců jihovýchodních regionů Ukrajiny, bývalého ministra energetiky Jurije Bojka nebo oligarchů Vadima Rabinovyče a Serhije Lovočkina, jenž byl šéfem Janukovyčovy prezidentské kanceláře.

Svěpomoc sází na čerstvou krev

Dobrou zprávou nicméně je, že tentokrát se do ukrajinského parlamentu dostalo kromě starých kontroverzních politiků i mnoho nových zajímavých tváří. Většinu z nich lze fakticky rozdělit na dvě výrazné skupiny. První z nich jsou nezávislí novináři a aktivisté a tou druhou lidé z dobrovolných praporů bojujících na Donbasu. Prakticky kompletně je podobnými lidmi obsazena strana Svěpomoc, za níž se do parlamentu dostali aktivisté nevládní organizace Reanimační balík reforem, která představila konkrétní „cestovní mapu“ změn, jež chce na Ukrajině prosadit. Jednoznačně nejvýraznější zvolenou postavou Svěpomoci je nicméně velitel dobrovolného praporu Donbas Semen Semenčenko. Sám předseda strany Andrij Sadovyj již dříve oznámil, že chce zůstat starostou Lvova, a nominoval se na nevolitelné padesáté místo na kandidátce.

Za Blok Petra Porošenka se do parlamentu kromě jiných dostala lékařka a aktivistka Olha Bohomolec, plukovník Julij Mamčur, jenž se zviditelnil během anexe Krymu, ale také slavní investigativní novináři Mustafa Najem a Serhij Leščenko. První z nich de facto rozpoutal ukrajinskou revoluci, neboť na jeho výzvu na facebooku po odmítnutí podepsání Asociační dohody vyšli poprvé do ulic Kyjeva demonstranti, a druhý publikoval na základě dokumentů nalezených v Janukovyčově rezidenci knihu, která je jednoznačnou

pokračování na straně 10

dokončení ze strany 11

obžalobou jeho režimu. Na nevolitelném místě naopak zůstal druhý z vůdců Krymských Tatarů a současný předseda Medžlisu Refat Čubarov. Za novou výraznou tvář lze považovat i vicepremiéra Volodymyra Hrojsmana, kterého si v únoru z pozice starosty města Vinnyčja vytáhl do vlády premiér Jaceňuk. Lidová Fronta pro změnu úspěšně vsadila na novinářku a aktivistku Tetjānu Čornovol, která byla v prosinci 2013 v Kyjevě napadena a zmlácena neznámými útočníky. Pozornost si jistě zaslouží i velitel dobrovolného praporu „Mírotvůrce“ Andrij Teteruk, známý vojenský analytik Dmytro Tymčuk a pilotka Nadija Savčenko (zvolená za Bat'kivščinu), která byla zajata v Donbasu a momentálně je souzená v Rusku.

Čertovo kopýtko ve volebním zákoně

Před samotnými volbami se bohužel nepodařilo změnit volební zákon, díky čemuž se do parlamentu dostalo i mnoho pochybných osob v jednomandátových obvodech, které obvykle kandidovaly jakožto nezávislí. V parlamentu tak znovu usedne

například bývalý předseda parlamentu Volodymyr Lytvyn, oligarcha a bývalý gubernátor Doněcké oblasti Serhij Taruta nebo rovnou tři příslušníci zakarpatského rodinného oligarchického klanu Balohů. Ze známých aktivistů Majdanu zvítězili ve svém jednomandátovém obvodu Mychajlo Havryluk (kozák, kterého v lednu zajali příslušníci Berkutu a donutili ho v mrazu se svléknout) a Volodymyr Parasjuk, jenž je autorem slavného projevu, ve kterém po střelbě na Majdanu bez ohledu na podepsanou dohodu vyzval Viktora Janukovyče k rezignaci a pohrozil útokem na prezidentskou administraci. Zajímavostí je i vítězství prezidentova syna Oleksije Porošenka v jednomandátovém obvodu ve Vinnyčké oblasti, v němž dříve kandidoval Petro Porošenko.

Viditelný kvalitativní posun

Nový ukrajinský parlament je v porovnání s předchozími volebními obdobími velmi pestrý, což rozhodně není na škodu. Vzhledem k výsledku voleb by neměl být problém sestavit silnou proevropskou vládu, která bude prosazovat reformy, jež Ukrajina nezbytně potřebuje ke svému přežití. Volební systém bohužel přispěl k tomu, že z parlamentu

zcela nezmizely kontroverzní osobnosti, včetně lidí napojených na ukrajinské oligarchy. Přesto je ale kvalitativní posun v obsazení parlamentu zcela evidentní, což může přispět k likvidaci nejrozšířenějších nešvarů ukrajinské politiky, jako je hlasování v parlamentu za jiné poslance, a k obecnému zlepšení neuspokojivé politické kultury na Ukrajině.

Otázkou do budoucna především zůstává, jak se budou chovat poslanci zvolení v jednomandátových obvodech, kteří vždy byli náchylnější k politické korupci a přebíhání mezi frakcemi, a jestli se podaří dlouhodobě udržet silnou spolupráci Lidové Fronty, Bloku Petra Porošenka a strany Svěpomoc. Prozatím se nezdá, že by s tím měl být problém, neboť všechny tři prosazují podobný program a zcela zjevně si uvědomují nutnost hluboké transformace Ukrajiny, což ale není zárukou toho, že se koalice v budoucnu nerozpadne. Precedens a hrozba hnutí „Majdanu“ dnes platí i pro vládní strany a snad donutí ukrajinské politiky alespoň k částečnému přehodnocení vlastního chování a skutečným změnám na Ukrajině, za které Ukrajinci v zimě v Kyjevě protestovali a umírali.

Michal Lebduška

Šedá eminence Zakarpatí přežila i Euromajdan

Zakarpatská oblast dnes v rámci Ukrajiny rozhodně nepatří k politicky a hospodářsky klíčovému regionu. Naopak, jako výstižnější se jeví užití termínu periferie. Díky své někdejší přináležitosti k meziválečnému Československu se však tento turisticky přitažlivý region dlouhodobě těší poměrně vysokému zájmu Čechů. Proto je zajímavé se podívat, jak probíhala nedávná ukrajinská revoluce (tzv. Euromajdan) na někdejší Podkarpatské Rusi.

Na počátku byla frustrace

Před vypuknutím protestů na kyjevském Majdanu na podzim 2013 se situace v Zakarpatské oblasti příliš nelišila od nálad v ostatních částech země. Mezi lidmi převládala všeobecná frustrace z panujících poměrů. Společnost paralyzoval pocit neexistující perspektivy do budoucna. Naděje, že by se něco mohlo změnit v souvislosti s chystaným podpisem asociační dohody s EU,

pomalu skomírala. V určitých kruzích se sice objevovaly projevy nespokojenosti s prezidentem Janukovyčem nebo s vládou premiéra Azarova, ale jak řekl autorovi tohoto textu Volodymyr Kryšenyk, docent fyziky na Užhorodské národní univerzitě, „nikdo neuvažoval o tom, že by mohlo dojít k nějakému autonomnímu společenskému pohybu zdola, nebo dokonce k aktivizaci ulice.“

Velké podniky celoukrajinského významu na Zakarpatí nejsou. Už na začátku roku 2013 se však viditelně zhoršila situace drobných a středních podnikatelů. Že státní pokladně opravdu docházejí peníze, začalo být jasné ve chvíli, kdy byly veškeré finanční transakce mezi podniky převedeny pod kontrolu ministerstva financí. Platby se náhle opožďovaly, lidem najednou chodily se zpožděním výplaty i penze.

V této nervózní situaci pak prezident Janukovyč oznámil zastavení kroků směřujících k podpisu

asociační dohody s EU. Záhy vypukly demonstrace na Majdanu, jichž se od začátku účastnili také lidé ze Zakarpátí. V odhodlání zapojit se do kyjevských protestů podpořil aktivisty také Viktor Baloha, šedá eminence zakarpatské politiky i byznysu s důležitými kontakty v mocenských kruzích. Tento vlivný poslanec, bývalý několikanásobný ministr, dříve též starosta Mukačeva a šéf místní oblastní administrativy, jenž to za prezidenta Juščenka dotáhl až na vlivný post šéfa prezidentské administrativy, sloužil později v první Azarovově vládě coby ministr pro mimořádné situace. Po parlamentních volbách roku 2012 však v rámci mocenských rošád o místo ve vládě přišel, a tak od té doby čekal na svou příležitost, jak si s lidmi v Kyjevě vyrovnat účty. A právě Majdan mu takovou příležitost nabídl.

Studentský faktor

Přímo v Užhorodě se však revoluční události rozjížděly pozvolna. V reakci na první shromáždění demonstrantů v Kyjevě se 24. listopadu 2013 sešlo několik stovek lidí na užhorodském Divadelním náměstí, kde se pak setkávali opakovaně, vždy v neděli. S tím, jak se postupně vyhrocovala situace v Kyjevě i dalších městech (po prvních srážkách s policisty), rozhodli se užhorodští aktivisté vybudovat koncem prosince před budovou oblastní administrativy na Lidovém náměstí improvizovanou barikádu a stanové městečko. Zprvu živelná shromáždění také dostala pevnější strukturu, když se mezi vůdčími aktivisty objevili studenti užhorodské univerzity. Své seminaristy mezi demonstranty přivedl rektor místního pravoslavného semináře Viktor Beď.

Hojná účast studentů užhorodské univerzity na protestních akcích vedla k vyhrocení jejich vztahů s tehdejším rektorem univerzity Fedorem Vaščukem, jenž se k revolučním událostem stavěl odmítavě. Po vítězství Majdanu podal rektor

■ Síť firem oligarchy Balohy ovládá hospodářský život v Zakarpátí. Po svém vstupu do aktivní politiky Baloha firmu kontroluje skrze nastrčené loajální osoby.

Zdroj: Wikimedia Commons/Zakarpattya

Vaščuk demisi. Dalším, kdo se výrazně vymezil vůči užhorodskému Majdanu, byl bývalý starosta města Serhij Ratušňak, který se dokonce podílel na organizování skupin rváčů (tzv. titušek), jejichž úkolem bylo promajdanovské aktivisty zastrašit.

Po měsících protestů se však mezi aktivisty začala šířit únava. Regionální autority (tehdy ještě pod kuratelou Strany regionů) v čele se šéfem místní oblastní státní administrace Oleksandrem Ledydou se naopak pokusily vzít iniciativu zpět do svých rukou. Aby získaly čas, souhlasily s vytvořením tzv. Lidové rady, coby platformy vzájemného dialogu představitelů moci s opozičními aktivisty. Skutečným účelem této aktivity však bylo unavit demonstranty, což se nakonec víceméně dařilo.

Zlom však přišel 19. února 2014, kdy dav nespokojených demonstrantů vzal sídlo užhorodské oblastní administrace útokem. Netrvalo dlouho a budova přešla pod kontrolu

demonstrantů, kteří se tak na krátký čas stali pány situace. Jen o tři dny později se moc Strany regionů zhroutila také v Kyjevě, když došlo útěku prezidenta Janukovyče. Strana regionů se sice od Janukovyče distancovala, to už však v dané situaci nemohlo zabránit minimálně dočasné ztrátě jejich mocenských pozic. Po zformování nového kabinetu premiéra Jaceňuka byl s platností od 2. března novým předsedou oblastní státní administrace Zakarpatské oblasti jmenován teprve dvaatřicetiletý zástupce strany Baťkivščyna, Valerij Valerijovyč Lunčenko.

Časy se mění, Baloha zůstává

Mohlo by se zdát, že instalací reprezentantů nové moci ukrajinská revoluce na Zakarpátí skončila. Omyl, skončila tím pouze její turbulentní občanská část, jež se vyznačuje přítomností demonstrantů v ulicích. Neskončila však pro výše zmíněného Viktora Balohu, hlavního muže regionu, a pro jeho

pokračování na straně 12

dokončení ze strany 11

klan. Baloha, ačkoliv stál během revoluce zdánlivě v pozadí, nikdy neztratil přehled, a především rozhodující vliv na situaci. Jako šikovný vyjednávač a obratný stratég má zvláštní dar vytěžit vždy z dané situace pro sebe maximum, a tak stát nakonec vždy na vítězné straně. Coby nezpochybnitelný vládce na Zakarpátí uměl už od dob prezidenta Kučmy dobře vycházet s důležitými lidmi v Kyjevě, a tato strategie mu opakovaně přinášela úspěch. Také letos na jaře se brzy jasně postavil na stranu Petra

Porošenka, když se ujal organizace jeho prezidentské kampaně v Zakarpatské oblasti. V září 2014 potom Baloha dosáhl odvolání „revolučního“ šéfa oblastní státní administrativy Valerije Lunčenka, který byl nahrazen Balohovi loajálním člověkem Vasylem Hubalem.

Definitivní návrat rodiny Balohů do nově konstituovaného mocenského centra byl stvrzen předčasnými parlamentními volbami 26. října 2014, v nichž získali bratři Viktor, Ivan a Pavlo poslanecký mandát coby nezávislí kandidáti v rámci jednomandátových obvo-

dů v Zakarpatské oblasti. Poslancem se stal také jejich bratranec Vasyl Peťovka. Z důvodu nabytí mandátu poslance rezignoval Viktorův mladší bratr Ivan dne 31. října 2014 na zasedání Zakarpatské oblastní rady (orgánu samosprávy) na funkci jejího předsedy. Jeho nástupcem byl ještě téhož dne zvolen Volodymyr Volodymyrovyč Čubirko, člověk loajální Balohovu klanu. Balohova politická i ekonomická kontrola regionu tak zůstala i přes ukrajinskou revoluci prakticky nenarušena.

Jan Navrátil

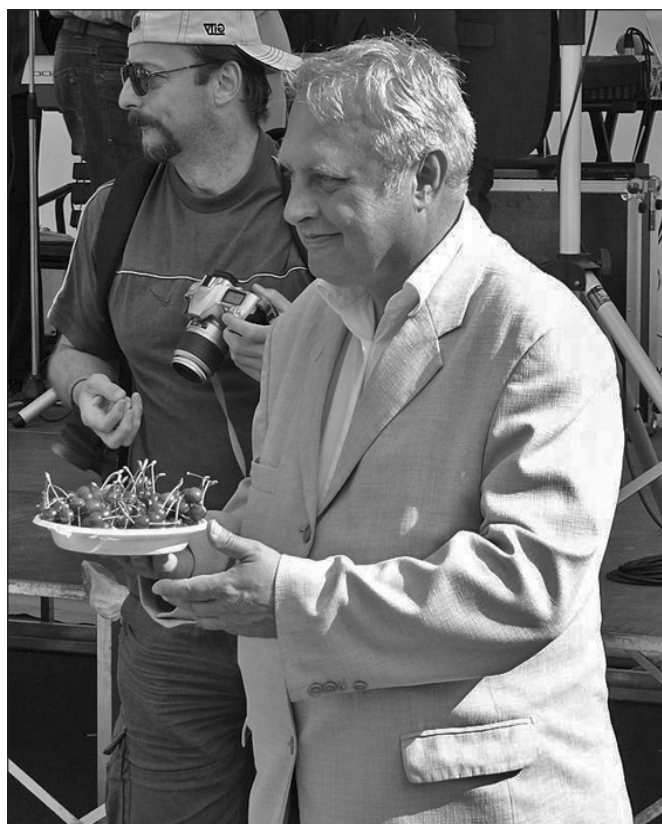
Dopis Kateřině

Korunami stromů v areálu bohnické psychiatrické léčebny se prohněl vítr a vzduch byl vlhký, jako kdyby bylo jaro. Byl ale podzim a na paty korzujících pacientů a návštěvníků se lepilo shnilé listí. Hrstka z nich se ubírala na návrší k bílým zdem kostela sv. Václava, ve kterém začínala nedělní mše. V páté lavici napravo jsem našel zaprášenou obálku a v ní dopis tak surreálný a roztodivný, že Vám jej předkládám, abyste si úsudek o něm udělali sami. Na obálce byly roztržesenou rukou napsány dva údaje. Adresát: Kateřina Konečná, rue Wiertz 60, B-1047 Bruxelles. Odesílatel: PhDr. Miloslav Ransdorf, CSc., Pavilón 35 („toho času“). Praha-Bohnice.

Milá Káto,

Píši Vám ze zdejší kavárny Pátá kolona, kde jsem (včetně obsluhy) jediný normální, to mi věřte. Čtu v novinách, že Vám leží na srdci „nelehká“ situace ukrajinského lidu, na jehož „úkor“ se rozehrála hra velmocí. Ano, jsou to lidé, Kateřino, o které tu jde. Kladl jsem Vám to v Bruselu na srdce v každé frontě na páteční diety. Mluvíte o „fašizujících silách“, které se v Rusku dostaly k moci a „bláhově“ si myslí, že vojenská konfrontace může něco vyřešit. Vlastně jste nehovořila o Rusku, nýbrž o Ukrajině (a Západu), ale tato záměna je u Vás natolik častá, že jde bezpochyby o tiskařského šotka.

Ani nevíte, Kaťuško, jak s vámi souzním, všem potouchlým šotkům navzdory. Kdysi jsme spolu seděli v Evropském parlamentu. Já starý bard, co už má něco za sebou. Vy, rozkvétající poupě, mladá žena. Komunistka. Snili jsme o jednotném humanitárním prostoru od Lisabonu po Vladivostok, četli Slavoje Žižeka a chodili pokoutně na cigaretu. To bylo před tím, než se ten zpropadený bezdomovec natrvalo usadil v mém bruselském bytě, já zase někoho přejel na přechodu pro chodce a vše obestřela bílá mlha.

■ Štamgast Páté kolony vzpomíná: „Jó, třešně zrály, zrovna třešně zrály.“
Foto: Pavel Ševela / Wikimedia Commons

Když jste mluvila na jaře v souvislosti s událostmi na Ukrajině o „politické neschopnosti pochopit geopolitické souvislosti“, mluvila jste mi z duše! Ano, Západ není možné izolovat a trvale ponížovat, jak to Rusko činí od Kateřiny Veliké! To Západ nestrpí a oba to víme. Rusko by se nemělo (vlastně jste mluvila o nás) vrhat tam, kam nepatří a vnucovat jeho vize těm, kdo o ně nestojí. Bez Západu to v ukrajinském geopolitickém prostoru nepůjde, v tom s vámi, má milá, zcela souhlasím. Stejně jako když jste varovala, ať Rusko nepřilévá olej do ohně. Západ je nukleární mocnost

a rád bych viděl toho, kdo by si s ním chtěl začít. Zvláště když do roku 2020 zmodernizujeme všechny naše jaderné hlavice. To ale v žádném případě neznamená, že Západ někomu vyhrožuje, jak dodáváte. To ani v nejmenším! Musí ale pochopitelně reagovat na geopolitické hrátky a řinčení zbraní, které k nám doléhá z Východu.

Proti fašismu v Rusku a jeho ničím nevázané politice, která se nezastaví před ničím, se musí spojit všichni mírumilovní lidé. Rusové by rádi další válkou vyřešili svůj nesplnitelný dluh a přehrátou ekonomiku (myslela jste přehráté veřejné mínění, vidíte?). Kam se ale ztratilo slovo mír? Pokud jim jde jen o udržení dominance rublu, pak za to válka se spoustou trpících a zbídačených lidí nestojí. Líbí se mi, Kateřino, jak mluvíte na dřevě. Pravda je jako gong - když už zazní, všichni náhle vědí, že se tak stalo.

Imperialističtí nepřátelé lidstva opět štvou proti Západu a kladou úklady celosvětovému míru a jednotě všech pracujících. Ale já společně s Vámi volám: Moc práci, a ne kapitálu! Neboť jen neposkvrněný Západ je hrází proti pokleslému a úchylnému Rusku, kde knězi

žehnají smrtónosným zbraním, aby ty rozsávaly smrt a zoufalství. Jen on je zárukou míru a má nepostradatelnou úlohu při hospodářském a politickém sjednocování pracujících lidí. Evropská unie a brzy evropsko-americká zóna volného obchodu překlenující celý oceán toho budou a jsou důkazem.

Říkáte: „Netahejme do toho ideologii – jestli si někdo myslí, že Putin je komunista nebo nacist, tak nic neví o Rusku a Putinovi“. A opět trefujete hřebíček na hlavicičku. Jde samozřejmě o naši společnou slovanskou krev! Situace v našem menším bratrském národě je povážlivá. Můžeme nečinně přihlížet tomu, když mu vládne junta a když je stále méně a méně početný, protože se místo rození dětí oddává vodce? Nemůžeme! A také to nedopustíme! Už nyní je nás o celý jeden milión více, myslím tím nás - ostatních Slovanů (151 mil. oproti 150 mil. Rusů). Ani nemluvě o tom, že ekonomika našich milovaných je bez byznysu s plynem a ropou srovnatelná s románskou Itálií.

Zde text potřísnila neznámá tekutina, a tak se z něj dochovaly jen útržky:

... sběr fašistických pohrobků (...) V zóně bojů žijí čtyři miliony

lidí! (...) stačila zasít nenávist (...) Neutuchající štvavá propaganda (...) prvořadě je zabránit válce (...) Evropa mírová a spravedlivá (...) Aby naše děti žily v bezpečí (...) neuvážlivé rozhodnutí (...) politických karet dodaných z Moskvy (...) nemůže být překážkou úsilí Západu v tomto regionu (...) svévolně (...) slovanské bratrství bez zášti vůči ostatnímu světu (...) Mír, práce, máj.

Závěr byl, nicméně, opět čitelný:

Dovolil jsem si na předchozích řádcích rozvinout Vaše myšlenky a snad jsem se od nich alespoň v tom hlavním, co bylo a je náplní našeho boje za lepší svět, příliš neodchýlil. Čas vycházek končí a Pátá kolona za chvíli zavírá. Budu stát i nadále neochvějně na té straně, na které stojíte Vy, a budu z toho čerpat sílu a naději.

PS: Víte, že mi tady dávají jinou tabletku, než jakou jsme brali my? Vždy nám dávali červenou a teď beru bílou. No nic, zřejmě to vyjde nastejno.

PPS: A dejte si pozor na ty šotky, děvče.

Navždy Váš Míla Ransdorf

Jan Jüptner

Na šikmé ploše s Petrem Placákem

S historikem, spisovatelem, novinářem a někdejším disidentem Petrem Placákem jsme hovořili v pražské vinárně Na šikmé ploše. Jelikož se známe, tykali jsme si, což jsme se rozhodli zachovat i v prepisu rozhovoru.

Měli dost času se omluvit

Estébáci, kteří tě v roce 1989 surově zmlátili a zanechali bez pomoci v krivoklátských lesích, byli po více než dvaceti letech odsouzeni k nepodmíněným trestům. Jak podle tebe většinová společnost vnímala ten soud? Zajímala se o jeho výsledek?

Když jsem soud vyhrál, tak mi přišlo asi dvě stě blahopřejných SMS. Občas mě na ulici zastavil nějaký neznámý člověk, aby mi pogratuloval. Média soud samozřejmě zajímala, ale jak velká část společnosti jej nějak zaznamenala, netuším. Myslím si, že je to mizivé procento.

Máš den, kdyby sis nevzpomněl na disent? Do jaké míry disidentská zkušenost prostupuje tvým životem?

Nevědomky mým životem prostupuje hodně, i když samozřejmě na dobu před Listopadem neustále nemyslím. Nicméně jelikož se člověk hodnotově utvářel v době normalizace v opozici vůči režimu, tak je to fundament, z něhož žije dodnes. Estébáci mě ve snech nestraší. I když... Dodneška mám takové indiánské tiky, že si kontrolovuji, kdo jde za mnou, nebo kontrolovuji auta před domem, atd. To mi zůstalo. Třeba se to bude zase hodit (smích).

Jak to máš s odpuštěním těm odsouzeným estébákům?

Já jsem u soudu v závěrečné řeči řekl, že měli dost času na to, aby se mi omluvili, a že bych to pak už

pokračování na straně 14

pokračování ze strany 13

■ Petr Placák na Tříkrálovém pochodu za monarchii v roce 2011.

Zdroj: ibabylon/Mátoha

třetí trestní oznámení nepodával. Ti lidé ale neprošli žádnou sebe-reflexí, jsou to pořád ti samí estébáci. Kdyby se to otočilo, tak nás zase začnou mlátit. Tam se není o čem bavit.

Zaznamenal jsi u nějakých bývalých estébáků nebo vysoce postavených komunistů, že by upřímně litovali svých činů? Marně přemýšlím, jestli někdo takový vůbec je.

No to já taky, člověče (smích). Ale jistě, že Šavla vždýcky může být Pavel. Nicméně oni nemají žádný důvod k sebereflexi, protože společnost je k tomu nenutí. Většinou to byli naprosto bezcharakterní lidé. Tak proč by se nějak snažili? Nemusejí, tak to nedělají. Chovají se vždýcky tak, jak je to pro ně zrovna nejvýhodnější. Za bolševika byli fanatičtí komunisti, dneska to jsou zase kapitalisté bez přívlastku.

Voliči by si měli zamést před vlastním prahem

Tím se dostáváme do současnosti. Někteří komentátoři hodnotí atmosféru ve společnosti jako plíživou normalizaci. Jak to vnímáš ty?

Nejsem si jistý, zda by dneska soud ty estébáky odsoudil. S nástupem Babiše se situace v této zemi radikálně změnila. Bohužel málo lidí si uvědomuje, jak velké nebezpečí to je. A je jedno, zda byl estébák, nebo ne. Dělal v podnicích zahraničního obchodu a to byly expozitury československé rozvědky. Ti lidé byli prověřeni, patřili ke komunistické elitě. Ale hlavní je, že Babiš kumuluje ve svých rukou exekutivu a obrovský byznys, do toho kupuje media, a my se tak začínáme podobat nějaké postsovětské republice ovládané oligarchy. Vůbec nechápu, jak někdo může argumentovat proti korupci, když je zároveň ministr financí a šéf obrovského podnikatelského impéria. To je střet zájmů jak prase. Přes ministerstvo financí může likvidovat veškerou konkurenci, aniž by proti tomu mohl někdo něco říct. Stačí poslat někam kontrolu, ono se už něco najde. Může ovlivňovat legislativu, šít si zákony na míru, atd. atp. Bývalé komunistické elity dvacet let hromadily peníze a teď zřejmě chtějí nazpátek i politickou moc.

Čím si vysvětluješ, že Babišův střet zájmů tak málo lidem vadí?

Část lidí ho volí z protestu, protože jsou zhnuseni těmi klasickými stranami. Jenže ti voliči si neuvědomují, že na tom nesou stejný díl viny jako strany. Dvacet let slepě volili ty samé lidi, v nichž tak samozřejmě vznikl pocit, že si mohou všechno dovolit. Od 90. let se píše o zkorumpovanosti, provázání politiky s byznysem a voličům to dlouho nevadilo, až najednou začali hysterčit. Je to vidět i na iracionální reakci na Nečasovu vládu, která jako první uvolnila ruce policii k vyšetřování korupčních kauz. Takže bych nenařádal jen na politické strany, stejnou odpovědnost mají voliči.

Nepřipadá ti ten Babišův nástup nějakou novou formou feudalismu?

Tak s demokracií to samozřejmě nemá nic společného. Je to takové volání po patriarchální společnosti, kdy se lidé nemusejí o nic starat, vládce všechno zařídí. Pak je tedy otázka, proč jsme svrhávali komunisty nebo proč byl v 19. století obrozen český národ, protože být suverénním národem je vždýcky náročné – mohli jsme dále mluvit německy a bylo po ptákách. Otrocká mentalita tady hraje dost velkou roli a jsem překvapen, že je tím bohužel dost nakažena i mladá generace. Po listopadu 89 mi bylo jasné, že bude následovat materiální třeštění, ale myslel jsem si, že bude trvat maximálně deset let, než se společnost nasytí a začne jí to lézt krkem. Jenže ono uplynulo 25 let a zdá se, že konzum je snad ještě silnější, než byl před deseti lety. A bohužel, mladá generace je materialistická taky. Někde až na třetím místě. A společnost, která nemá ideje, přestává jako celek fungovat, což nakonec povede i k ekonomickému propadu.

Čím to je, že se mladá generace nebouří proti svým rodičům a chová se podobně?

Protože jsme se nedokázali vyrovnat s minulostí. My jsme se nevyrovnali ani s protektorátní minulostí, třetí republikou, padesátými lety, natož s normalizací. Ve společnosti přetrvá dojem, že když nebudu

říkat pravdu, budu švindlovat, tak je to cesta k úspěchu. Tady nebyl nikdo pohnán k odpovědnosti, jen naprosté výjimky. Svoboda bez odpovědnosti neexistuje. U nás prostě nikdo nechce za nic nést odpovědnost. Když někdo udělá průšvih, tak místo aby odstoupil, tak to různě okecává, zahrává do autu. V Německu odstoupí ministr, když se zjistí, že opsal pár vět v diplomce. Německo se s minulostí vyrovnalo a vyrovnává stále, a dnes je to stabilní evropská země – společensky, politicky i ekonomicky. Zaplat' Pánbůh za ni.

Každý národ potřebuje nějaké mýty. Na co z českých dějin bychom měli navazovat?

Stačilo by třeba zůstat u dodržování lidských práv, navazovat na práci disentu před Listopadem, která tady udržovala povědomí demokratického a svobodného myšlení. Lidská práva jsou univerzální, nezczizitelná, platí pro všechny. Dneska vidíme, že jsou z oficiálních míst zpochybňována. Zpochybňuje se tak to, na čem je v hodnotové rovině postaven svobodný český stát po roce 89. A oni to zpochybňují jen proto, aby mohli dělat byznys. To je cesta do pekel. Potom opravdu nemusíme být stát, ale nějaký podnik, kde budou všichni chodit v montérkách, nebo v kravatách s firemním štítkem. Navíc je to celé postavené na hlavu, neboť ten jejich byznys není ve prospěch celku, ale ve prospěch pár podnikatelů navázaných na politickou věrchušku. Děláme byznys s Čínou, do které vyvážíme necelá tři procenta zahraničního obchodu, oni nám sem kydají desetkrát víc, než my tam exportujeme, to je úplně strašidelný obchodní schodek. A ještě navíc se jedná o dumping, neboť nekálému čínskému podnikání, kde neexistuje sociální zabezpečení, ani ekologické normy, technologie jsou ukradené a je tam využívána otročká práce, může řádná ekonomika těžko konkurovat. A díky tomuto podvodnému podnikání tady Číňané zničili tisíce, možná statisíce pracovních míst, a to včetně celých průmyslových odvětví, např. textilní průmysl na severu Čech. A za to my tam vyvážíme 3 % zahraničního obchodu, z kterých má profit pár soukromníků kolem Zemana a spol. Když to srovnáme s Německem, tak tam jde 30 % exportu a obchodní bilance je pro nás kladná. V čele Německa stojí dva lidi, kteří vyrostli na odkazu Pražského jara. Jak Gauck, tak Merkelová mají úzký vztah k Československu. Místo toho, aby se toho čeští politici snažili využít, tak se snaží prodat do Číny krtečka. To je skoro děsivé a člověk stydí, že si to česká společnost, její elity, podnikatelé, vědci, novináři, nechají líbit.

Narážíš na chování prezidenta Zemana v čínské televizi. Našel bys coby monarchista v historii nějakého krále, jehož ti Miloš Zeman připomíná?

Tak tenhle vařbuch mi žádného krále nepřipomíná, užívá si své plebejství a záměrně snižuje veřejný diskurz na tu nejnižší úroveň. Spíše mi připomíná různé prezidenty po roce 1948. No, chová se vlastně trochu

jako ruský prezident Jelcin, ale ten byl, myslím, větší dobrák. Lidsky přijatelnější (smích). Zeman je cynik, schopný udělat bez větších skrupulí cokoliv.

Média mě štvou

Jak hodnotíš aktuální stav českých médií?

Média mě štvou úplně nejvíc. Ta veřejnoprávní nefungují, jak by měla. Byl jsem na diskusi, kde vystupoval ředitel ČT Dvořák. Řekl jsem mu, že když člověk sleduje ČT, tak má dojem, že sankce proti Putinovi jsou sankce proti České republice. On říkal, no dobře, ale to neděláme my, to dělají politici. Tak mu povídám: „Vy jste stranická nebo státní televize? Jste veřejnoprávní televize, jejíž smysl spočívá v tom, že je sama o sobě.“ ČT funguje ne jako veřejný, ale jako politický servis. Rozhlas je o něco lepší, ale taky nic moc. Ministr a podnikatel Babiš teď vlastní dva ze čtyř tzv. seriálních deníků. To je alarmující, i když to na první pohled vypadá, že se nic nezměnilo. Lidovky i Mladá fronta, kam jsem přestal psát, Babiše jakoby kritizují, ale to se vsadím, že s blízkými se volbami tam začnou vycházet kauzy likvidující jeho politické protivníky, zatímco Babiš se zkritizuje za nějakou blbost, aby se neřeklo. Koupě novin je jen začátek, vsadím se, že před volbami bude chtít koupit nějakou soukromou televizi.

Paradoxně nejsvobodnějším z deníků je dnes bývalé Rudé Právo.

To je opravdu paradox. Sice ho koupil komunista Porybný, ale asi do obsahu nezasahuje. Já se do dneška stydím si Právo kupovat. Když se mi ale občas dostane do ruky, tak musím říct, že má celkem dobré zpravodajství a i ti komentátoři v čele s Mitrofanovem píšou svobodně. Ale já Právo tolik nečtu, tak abychom ten „Rud'as“ nepřechválili (smích).

Jaké komentátory uznáváš?

Rád si přečtu například Bohumila Doležala, se kterým nemusím vždycky souhlasit, ale vím, že je to člověk píšící sám za sebe. On je v dobrém slova smyslu homo politicus, politiku poctivě sleduje a analyzuje. Dělá to léta a dělá to dobře. Těch lidí je samozřejmě víc. Třeba Michael Romancov píše dobře, má jasný názor. Pak jsou tu ti, kteří kolísají. Někdy napíší bezvadný text, jindy je to slabší.

Bohumil Doležal se mimochodem taky rozhodl nepsat do Babišových novin. Podle mě tam píšou lidé, kteří by tam psát neměli, protože svým dobrým jménem ty noviny legitimizují.

Oni argumentují tím, že dokud jim nebudou cenzurovat texty, tak je to v pořádku. Jenže tam nejde o ty komentáře, to je jen přílepek. Dělají výkladní skříň tomu, co tam bude, a sice ty kauzy, které stoprocentně přijdou. Myslím, že si to dřív nebo později uvědomí.

pokračování na straně 16

pokračování ze strany 15

Napsat každý den dobrý komentář je dost těžké. Chtěl bys tohle každodenní komentování dělat?

Jo, to by mě opravdu bavilo, ale tomu se musíš věnovat na plný úvazek, nejde k tomu dělat další věci. Kdyby mi někdo koupil noviny, třeba nějaký bohatý Američan (smích), tak bych velice rád dělal politický deník. Velkoformátové, černobílé, klasické noviny.

Jak to vypadá s Babylonem, jehož jsi šéfredaktorem? Letos vyšla jen tři čísla. Jaká je naděje, že se z něj stane zase měsíčník?

Všechno záleží na tom, jestli dostaneme grant a jestli nám odpustí pokutu. Protože úředník z ministerstva, s nímž jsme se pohádali, na nás poslal kontrolu, která samozřejmě našla asi šest kreténských administrativních pochybení. Kdyby ten úředník fungoval, jak má, tak nám zavolá a řekne: „Opravte si to.“ Pokud nám pokutu neprominou, tak to asi bude znamenat konec.

Jde opravdu o administrativní věc? Není zde nějaký politický zájem, aby Babylon nevycházel?

To si nemyslím, je to spíše v osobní rovině. Dlouhá léta na ministerstvu kultury bývala úžasná paní, která se nejen o nás, ale o všechny podobné časopisy starala, pomáhala nám. Její nástupce na to kašle.

Pořád si myslím, že v téhle zemi existuje dost lidí, kteří by si nezávislé tiskoviny kupovali. Především starší lidé jsou ještě na papírové noviny zvyklí, ale teď nemají co číst.

Je fakt, že my máme hodně ohlasů a většinou jsou to starší lidé. Nebo dokonce senioři. Třeba nám přišel mail od nějaké důchodkyně, že si četla v posledním čísle Babylonu můj rozhovor s Radkou Denemarkovou, kde pořád nadáváme a mluvíme sprostě (smích). A že nás prosí, abychom jí rozhovor poslali elektronicky, aby ho mohla rozeslat všem svým vnukům a vnučkám. Psala, že se vždycky těší na nový Babylon a že je na nás pyšná (smích).

Zdá se, že v 90. letech to tady do značné míry držela generace, která si získané svobody vážila. Ti lidé postupně vymírají a na rozhodující pozice se dostávají jedinci, jež formovala normalizace. Husákovy děti, zkrátka. A tu mladší generaci už 89. rok neoslovuje, nerozumějí mu, řeší jiné problémy.

Těžko říct, jaké mají ideály. Uvolil jsem se chodit na besedy organizované Člověkem v tísní. Trochu jsem se bál, abych nedopadl jako partyzáni, kteří k nám chodili na základní školu na besedy a my jsme si z nich dělali srandu. Nakonec jsem souhlasil, a musím říct, že na středních školách jsem mile překvapen, jak ti lidé reagují. Ve středoškolácích ten idealismus ještě je. Bydlí doma, nemusejí se starat o obživu. Na vysoké škole se to pak už mění.

Fašismus za Gottwalda a román o Babylonu

Jaká je tvoje oblíbená literární postava a proč?

Strašně jsem měl rád třeba Céline. Hlavní postava v jeho Cestě do hlubin noci to je samozřejmě de facto on. Najdou se u něj strašlivé antisemitské věci z konce 30. let, ale z těch jeho dvou prvních románů (Cesta do hlubin noci a Smrt na úvěr) jsem byl nadšený. Hlavní hrdina „Cesty“ nadává na všechno, je to ironik a skeptik, ale na druhou stranu zadarmo léčí chudé lidi apod. Těch oblíbených literárních postav by se našlo víc.

Co třeba Tři mušketýři? Ty jsem měl rád já.

Mušketýry jsem taky hltal, ale ještě raději jsem měl Johna Silvera z Ostrova pokladů. S jeho papouškem a dřevěnou nohou (smích).

Co si myslíš o Švejkovi?

Švejk se pojímá úplně opačně, než jaký je. Dělá se z něj prototyp češství, což je úplná blbost, protože ta postava představuje antipod češství. Na všechno kašle – na kariéru, na peníze, na byt, jestli je na svobodě, nebo ve vězení. Je to spíš takový aristokratický postoj, možná anarchismus. Je to výjimečná postava, která nemá s nějakým prototypem češství mnoho společného. Já ho vidím v té anarchistické rovině. Podobně Váchal si dělal ze všeho prdel. I když trochu jinak, byl to ironik. Švejk (nebo tedy Hašek) představuje zvláštní a zajímavý středoevropský způsob rebelie. Švejka беру.

Chystáš nějaký nový román?

Chystám. Bude se to jmenovat Revue Babylon (smích). To je totiž neuvěřitelná story, že ten časopis stále vychází. Vzhledem k tomu, jak ho děláme, by nikdo nevěřil, že se takovým způsobem dá dělat časopis. Samozřejmě to vzniká vždy v hospodě, kde není slyšet slova a panuje naprostá anarchie. Koncepce tam jakoby není, ale vždycky nějakým zázrakem to číslo drží pohromadě. Nikdo neví, jakým způsobem se to děje (smích). Vždy na poslední chvíli přijde text, dva, které to číslo postaví. Do té doby, chvíli před odesláním do tiskárny, to vypadá jako katastrofa. Vždycky tam ale nějaký ucházející článek je. Na nic si nehrajeme, píšeme, co si myslíme. Píšeme, jak nás to baví, a děláme si trochu ze všeho legraci. Je to reakce na ty rádobý intelektuální věci, které mnohознаčně mluví o ničem. Ta knížka by měla mimo jiné reflektovat posledních 25 let – jak jsme se vyrovnávali s tou cestou na Západ.

Už to píšeš?

Nepíšu, ale dělám si neustále poznámky. Myslím, že do důchodu jich budu mít dostatečné množství (smích).

Ta knížka by mohla být odpovědí, proč se po 25 letech tak proměnila atmosféra ve společnosti. Ještě před třemi lety by asi nikoho nenapadlo mluvit o plíživé normalizaci.

To je ale taková zvláštní iracionální kocovina, přitom se objektivně po všech stránkách máme nejlíp, jak jsme se kdy v celých českých dějinách měli. Jedná se o zvláštní únavu, doufám, že jen přechodného rázu, že je to opravdu jen kocovina, ze které se společnost otřese. Ale hodně to záleží na mladých generacích, aby nevstoupily do oněch oligarchických sítí, neboť opravdu hrozí, že tady vznikne klasická oligarchie.

Napsal jsi teď novou historickou knihu. Můžeš o ní něco říct?

Název knihy je Gottwaldovo Československo jako fašistický stát. Samozřejmě spousta lidí, kteří se koukají na historii z ideologických pozic, se asi otevře kudla v kapse, ale nejedná se o žádnou nadávku. Hned v první části píšu, co si myslím, že je fašismus. Vysvětluji zde vztahy mezi komunismem, nacis-

mem a fašismem. Podle mě třeba německý nacismus má mnohem blíž k stalinskému komunismu než k italskému fašismu. Po druhé světové válce přišli komunisté zcela záměrně s nacionálně socialistickou revolucí, která měla jasně fašistické rysy. Což dokládám na různých dobových komunistických prohlášeních, dokumentech, návrzích zákonů apod., které postulují budování slovanského státu, vzývají jednotný národ, operují s národní zradou, povzbuzují šovinismus stejně jako antisemitismus. Já v té knize tvrdím, že komunisté tento fašistický arzenál nepoužívali instrumentálně, ale že to byla součást jejich eschatologického pohledu na svět v rámci marxistické dialektiky, kde se srážejí protiklady a vzniká vyšší rovina. Komunisti v rámci toho mohli zastávat marxismus, vzývat fašistické ideje, a směřovat tak k zářným zítřkům. Marxistická dialektika je vskutku

obludná prasečina, do které se vejde opravdu všechno, jakákoli sviňárna. Nacionální (národní) socialismus představoval hlavní ideologickou výbavu československého komunistického režimu až do roku 1989.

Ne nadarmo měli v 90. letech voliči republikánů a komunistů k sobě blízko.

Jasně, když sládkovci vypadli z parlamentu, tak to voličstvo přešlo ke komunistické straně.

Poslední otázka, poněkud osobní. Co tě napadne, když se řekne Jizerské hory?

Druhý domov, z kterého se stává domov první, když mám jen trochu času, chvátám do Jizerských hor.

Naprosto rozumíme a děkujeme za rozhovor.

Tomáš Fošum, Petr Zenkner

Donald Tusk: Z vládce diplomatem?

Předsedou Evropské rady je od nadcházejícího 1. prosince bývalý polský premiér Donald Tusk. Přichází do Bruselu s aurou úspěšného předsedy vlády, který se podílel na polském úspěchu posledních let. Při podrobnějším čtení jeho politického životopisu najdeme řadu mezních situací, které jej spoluformovaly a jež mohou mít vliv i na jeho působení na postu šéfa Evropské rady.

■ Stejná funkce, rozdílný přístup? Donald Tusk přijímá gratulaci od svého předchůdce v čele Evropské rady. Zdroj: European Council

Tusk je vzděláním historik. Tento fakt nepodceňujeme. Dobře věděl, jaké bylo postavení jeho země v minulosti a podrobně znal chyby generací svých předků. Váží si idejí, ale má nedůvěru k ideologiím. Navíc pochází z okolí Gdaňsku; území, přes které se dějiny 20. století několikrát přehnal a ve kterém zanechaly nesmazatelné stopy. Do třetice je část jeho rodiny kašubského původu. Na tomto drobném slovanském etniku žijícím v dnešním Pomořském vojvodství zůstaly ještě patrnější jizvy po dějinách. Kašubové včetně předků Tuska totiž museli na konci 2. světové války narukovat do wehrmachtu, za což se jim mstily vlády poválečného Polska. I z těchto důvodů byl Tusk tak trochu jiným politikem, než jaké v našem regionu známe.

Pomalejší rozjezd gdaňského liberála

Po angažmá v opozičních studentských organizacích v 80. letech vstoupil Tusk do vrcholné polské politiky poměrně pozdě. Zatímco první generace politických elit sbírala zkušenosti při jednáních u kulatého stolu mezi vládou a opozicí, či v posledním (tzv. kontraktovém) sejmu lidového Polska, Tusk nastupuje do celostátní politiky až v roce 1991. Jako předseda Liberálně-demokratického kongresu, uskupení čerpajícího z gdaňské liberální školy, získává poslanecké křeslo. Ač sejm z roku 1991 vydržel pouhé dva roky a vláda ve stejné době vystřídala hned tři premiéry (přes-

pokračování na straně 18

dokončení ze strany 17

něji jednu premiérku a dva premiéry), jednalo se o skutečný formativní parlament pozdější polské politiky. Díky absenci volebního prahu se do parlamentu dostalo neuvěřitelné množství stran a straníček a tzv. první sejm III. republiky byl skutečnou školou politiky. Ideové proudy, které se prosadily v letech 1991-1993, tvoří polskou politiku dodnes.

To je ostatně i příběh liberálně-konzervativních sil, které do sejmu tehdy přivedl Donald Tusk. V dalších volbách jeho uskupení sice neuspělo, ale hned o rok později se přičleňuje k opoziční Unii svobody. Po působení v senátu v letech 1997-2001 spoluzakládá ještě v roce 2001 Občanskou platformu. Během dvou let ukazuje svoji hlavní politickou přednost – schopnost zbavit se svých stranických konkurentů. Z Platformy odchází dosavadní předseda Maciej Płażyński a klesá i význam třetího spoluzakladatele Platformy, Andrzeje Olechowského. Platforma se hned v roce 2001 stala nejsilnějším opozičním uskupením a následně v roce 2004 vítězí v prvních volbách do Evropského parlamentu za polské účasti. Tusk se nese na vlně úspěchu a na jaře 2005 oznamuje kandidaturu na prezidenta.

Supervolební rok 2005 však přichystal Tuskovi dvě velké porážky.

Nejdříve jeho strana těsně prohrála s Právem a spravedlnost parlamentní volby, aby se následně musel ve druhém kole prezidentských voleb sklonit před Lechem Kaczyńským. Platforma pak překvapivě nevytvořila koalici s Právem a spravedlnost a mnohé zdroje tvrdí, že zde bylo na vině především Tuskovo ego, které se nedokázalo přes prohru přenést.

Politika úsměvů

Hned v dalších volbách se Tusk triumfálně vrací. V roce 2007 se stává premiérem a jeho Platforma tvoří klidnou koalici s Polskou lidovou stranou. Tusk navíc vítězí ve všech dalších volbách. Jeho politický styl se kromě schopnosti rozdělit funkce a panovat ve straně vyznačuje i dalšími charakteristikami. Tusk těží z propracovaného PR. Tzv. politikou úsměvů zakrýval slabou odhodlanost k radikálním reformám penzijního či zdravotního systému. Na druhou stranu mu přívětivá tvář pomáhala získávat zahraniční kontakty a v rozhodujících okamžicích – např. před posledními parlamentními volbami v roce 2011 – přinesla více hlasů než buldozerí přístup jeho hlavního politického soka, Jarosława Kaczyńského. S výborným PR souvisí i programová obratnost. Třebáž bychom ho dle politického rodokmenu zařadili mezi ryzí gdaňské liberály, dokázal vždy jít tu na jednu, tu na druhou stranu. Před deseti lety prohlašoval, že čím

starší má dcerku, tím je konzervativnější. V posledních letech v premiérském křesle zase v jednom rozhovoru zmínil, že čím déle vládne, tím více se stává sociálním demokratem.

Jakkoli ekonomové s Leszkiem Balcerowiczem na čele zlomili nad Tuskem pro jeho strach z velkých reforem hůl, nelze říci, že by mu tento přístup politicky škodil. Přes neustálé brblání Poláci vnímají, že jsou to právě vlády Donalda Tuska, které převedly Polsko z postkomunismu do další etapy rozvoje. Polsko se stalo vlivným členem EU a mezinárodního společenství, což dokládá právě jmenování Tuska předsedou Evropské rady.

Řadu dovedností, které má Tusk zaznamenané ve svém politickém životopisu, nebude moci v nové funkci využít. Spíše než vládcem bude muset být diplomatem a vyjednávačem, což nebyla při dlouhodobých přích jeho silná stránka. Dokázal spojovat část své strany proti jiné, nikoli je sjednocovat. Kariéru také nebude budovat na PR, leč na dosažených dohodách. Naopak programová opatrnost a ideová pružnost mu mohou přinést vliv ve všech hlavních městech EU. Stejně jako je Polsko po sedmi letech s Tuskem na čele docela jinou zemí, lze čekat, že se s ním promění i pozice předsedy Evropské rady. Je totiž ze zcela jiného těsta, než byl Herman van Rompuy.

Vít Dostál

Komplikovaná hra rakouských lidovců

V létě řekl politice sbohem předseda druhé nejsilnější rakouské strany, vicekancléř a ministr financí Michael Spindelegger. Kam kráčí „jeho“ lidová strana (ÖVP)?

Rodák z dolnorakouské vesnice Mödling, ležící v těsné blízkosti Vídně, patřil od mládí k aktivním stoupencům lidovců. Vystřídal celou řadu politických i stranických funkcí, aby se na jaře 2011 stal předsedou ÖVP a zároveň vicekancléřem ve vládě socialisty Wernera Faymanna. Mnozí již tehdy pochybovačně kroutili hlavou a kladli si následující otázku: vyvede tento spolehlivý, čitelný, pragmatický, leč málo charismatický a důrazný politik stranu z krize? Spindelegger od počátku vsadil na dvě klíčová témata – oživení hospodářství a vytvoření nových pracovních míst. Kormidlo lidovců ucho-

pil s cílem zvítězit v parlamentních volbách a získat tak funkci spolkového kancléře.

Nezvládnutý odchod

Na podzim minulého roku ale v nejdůležitějším klání zklamal. Strategicky špatně zvolená kampaň, nevýrazné a nekonzistentní vystupování i silná konkurence na pravém středu způsobily, že lidovci zaznamenali ve volbách do Národní rady historický debakl, když obdrželi nejnižší počet hlasů od roku 1945. Dobrý politik by měl umět včas odejít. Spindelegger to nedokázal. Namísto okamžité rezignace přijal post vicekancléře a ministra financí ve druhém Faymannově kabinetu. Obnovená koalice socialistů a lidovců slibovala nový styl vládnutí s důrazem na důsledné

plnění předvolebních slibů. Ve skutečnosti působila v prvním roce fungování spíše opatrně. Klíčové reformy především v oblasti vzdělání a penzijního systému zůstaly z velké části jen na papíře. Parametry daňových změn zase pro změnu představovaly největší jablko sváru mezi koaličními partnery.

Spindelegger odmítal snížení daní z příjmů, které by podle něj způsobilo další zadlužení země či zvýšení jiných forem daní. Za to sklídl kritiku z vlastních řad. Pohled do historie ÖVP ukazuje, že strana často veřejně pranýřuje nedostatky a přeshlapy svého předsedy, aby ho posléze přinutila k rezignaci. Dne 26. srpna hodil Spindelegger ručník do ringu. Ještě tentýž den vedení lidovců designovalo nového předsedu Reinholda Mitterlehnera. Úřadující ministr hospodářství, vědy a výzkumu má stejný cíl jako jeho předchůdce – stát se spolkovým kancléřem.

Aby ÖVP nezůstala opět v poli poražených, je potřeba působit jako reformní a výrazná vládní síla v koalici napomáhající řešení každodenních problémů Rakušanů a viditelně obhajující národní zájmy v zahraničí. Mitterlehner, muž s pověstí pragmatika, musí vystoupit ze stínu sociálně demokratického rivala Wernera Faymanna.

Měl by konkrétně voličům ukázat, co umí lépe než dosavadní kancléř. Není čas na zbytečné tahanice a řečnění. Pokud vláda bude pokračovat ve stejném stylu jako dosud, může nejsilnější opoziční strana – Svobodní na čele s kontroverzním Heinzem Christianem Strachem – začít pomalu chladit šampaňské.

Přijde Sebastian Kurz?

Ačkoli spolkový sjezd ÖVP počátkem listopadu demonstrativně potvrdil Mitterlehnera 99,1 % hlasů oprávněných delegátů ve funkci předsedy strany, považují jeho jmenování za přechodné řešení. Lidovci totiž delší dobu hledají sami sebe ve snaze zastavit postupné oslabování. Platí přitom známé pravidlo: cesta dolů je rychlá, cesta vzhůru je pomalá a namáhavá. Mitterlehner má na jejím začátku (zatím) hodně sil. Uspěje-li, bude v roce 2018 volebním lídrem strany.

V opačném případě existuje v řadách ÖVP strategicky zajímavý plán „B“ personifikovaný teprve 29letým Sebastianem Kurzem. Nejpopulárnější rakouský ministr současnosti, odpovědný za rezort diplomacie, umí dovedně komunikovat s médií včetně prezentace na sociálních sítích. Na veřejnosti vystupuje i navzdory svému mládí sebevědomě,

■ Sní Sebastian Kurz o budoucnosti v čele rakouských lidovců? Zatím bude taktičtější počkat.
Zdroj: Wikimedia Commons/Ailura

nikoli však drze a arogantně. Poslat Kurze již nyní do čela strany by znamenalo vystavit ho velkému tlaku čtyři roky před klíčovým hlasováním. Čelit protřelým matadorům typu Faymanna nebo Stracheho není jednoduché. Kurzovu kariéru by to mohlo zničit ještě v zárodku. Daleko prozíravější je vyčkat a v případě potřeby nasadit hlavní naději ÖVP pár měsíců před volbami. Lidovci rozehráli komplikovanou hru; jednotlivé karty vytáhnou postupně v průběhu dalších měsíců.

Miroslav Šepták

Slovenský mediální biznis je podelaný, šance pre nové médiá existujú

Mediální trh na Slovensku sa po posledných nákupech skonsoliduje tak pevne, že medzi veľkých hráčov len veľmi ťažko prenikne niekto menší. Celý proces nedráždil, až kým neprišla Penta. Najprv kúpila vydavateľstvá 7 Plus a Trend. Pomalšie, ale predsa vstúpila do vydavateľstva Petit Press, ktorý vydáva celoštátny denník SME. Na Slovensku nič lepšie ako SME nie je. SME je tak latkou kvality slovenskej žurnalistiky. Dá sa diskutovať, či je táto latka nízko alebo vôbec nie je, ale to teraz neriešime.

Prečo je kúpa SME citlivá?

Obyčajný stredoeurópsky denník, to je SME. Aj v novom tisícročí si píše celkom nekontroverzný životopis, ktorým sa prelína idea slobody. Má aj odporcov. Časť populácie považuje SME za vrchol západnej propagandy. Prisudzuje mu cenzúru iných ako aktuálne

uznávaných názorov. Najmladšia generácia rozmýšľa ešte jednoduchšie. SME zaraďuje do rady „oficiálnych médií“, ktoré sú previazané s biznisom a politikou. Vstup Penty do SME utvrdí kritikov médií v ich skepse. Kto ich teraz presvedčí o opaku? Druhá časť populácie označuje SME za mienkotvorný denník. Začína s ním každý deň. Odpúšťa chyby, ktoré pri selekcii denných správ a názorov vznikajú. Chýb nie je veľa. Manipulujú tí, ktorí tvrdia opak. SME kontroluje politikov, aj preto má váhu. Novinári a prispievatelia, ktorých SME má, vedia bystro vytušiť, že ich predstava o slobode sa zužuje. Niektorí si tento posun nevšimú, inému veľmi vadia už len náznaky. Novinári teraz riešia to, čo už dlho nepotrebovali verejne pertraktovať. Otázky sú dve, jedna všeobecná a druhá osobná:

pokračovanie na strane 20

pokračování ze strany 19

1. Aké záruky slobodnej novinárskej práce dáva redakcii akákoľvek finančná skupina?

Svoj pohľad už Penta spísala. Je umiestnený na jej webe ako Etický kódex. Akceptuje sa názor, že zásah majiteľa do obsahu je neprípustný. Tlakom má brániť šéfredaktor. Tento pohľad je korektný v tom ohľade, že finančníci vždy a všade okolo vlastnia médiá. Práca novinárov by sa tak veľmi meniť nemala. Čitatelia sa stanú podvedení vtedy, ak novinári, ktorí im poskytujú verejnú službu ohľadom sprístupňovania informácií, ostanú ticho pri pokusoch o neprimeraný zásah. Vtedy môžu dôrazne protestovať vnútri redakcie alebo obranne a vecne informovať verejnosť. Je to férový systém. Nemôže však zlyhať, tak ako v každom inom systéme, jednotlivec a jeho etické nastavenie.

2. Ako si súkromne novinár spracuje informáciu o novom zamestnávateľovi?

Celé vedenie redakcie denníka SME a aj značná časť redakcie oznámila, že neakceptujú vstup finančnej skupiny Penta do vydavateľstva Petit Press. Odchádzajú. Na stránke opentat.sk zverejnili svoje dôvody. „Ak by sme v SME zostali, podporili by sme aj štýl, akým Penta podniká,“ a to odídeni nechcú. V Bratislave prebehli diskusie o slobode médií, kde diskutovali aj odídeni. Na diskusiách prezradili aj to, že nechcú robiť pre Pentu. Tvrdia, že akokoľvek by sa s otázkou vstupu Penty do vydavateľstva vyrovnali, čitatelia ich budú vždy spájať s Pentou. Takto novinárčinu nechcú robiť.

Kritika odchádzajúcich

Časť zainteresovanej verejnosti odchádzajúcich novinárov kritizuje. Hlavne preto, že doteraz aj pred Pentou ich vlastnili finančníci a oni „boli ticho“. Že o ich predaji rozhodol jednoducho slobodný nezávislý trh, ktorý oni roky „absolútne obhajovali“. Vraj sa až teraz „zobudili“ a „odrazu“ hovoria o svojej slobode. Kritici spojili problematiku nezávislosti médií a slobody jednotlivca, v našom prípade novinára SME. Teda naše dve hore uvedené otázky, a tak ich kritika je z časti manipulatívna. Ako to už v médiách býva, odchádzajúcich novinárov oponenti (diskutéri pod článkami a na Facebooku) kritizujú za to, čo nepovedali. Kritika je absurdná hlavne vtedy, keď zabúda, že právo rozhodnúť o svojej osobe má každý novinár. Má možnosť odísť hneď, v strede, po nátlaku, nikdy. Vraj mali ešte počkať. Ale oni sa rozhodli nečakať. Niektoré výhrady ako keby hovorili, že nemali právo odísť. Kritizuje sa aj to, že robia zo seba poškodených a svoju situáciu „využívajú“ vo svoj prospech (propagujú nový Projekt N). Pritom základný marketing (zistný a úplne logický) je dnes potrebný aj pri otvorení krčmy na dedine alebo pri predávaní nanukov na ulici. Prečo by sme im mali odoprieť právo propagovať samých seba i ich blízku budúcnosť?

Iná cesta k nezávislosti

Na jednej bratislavskej diskusii odznelo, že ak by sa vedenie redakcie SME neodhodlalo odísť, neboli by ani

diskusie. A ani tento článok. Ostala by len rezignácia. Aj keby všetky pokusy neuspeli, sú potrebné preto, aby budúcnosti povedali, že táto kríza dala aj šance na iné rozmýšľanie.

Najväčšia skepsa je ohľadom finančnej udržateľnosti nových mediálnych projektov. Rieši sa aj to, či drobenie médií neznižuje ich vplyv na populáciu i politiku. Lenže toto je myslenie, ktoré odzrkadľuje mediálnu dobu, ktorá sa končí. Je racionálne dnes, ale málo odvážne do budúcnosti.

Aké šance majú novinári, ktorí nechcú, aby ich majiteľmi boli finančné skupiny, ktorí nechcú, aby ich titul veľmi závisel z príjmov z inzercie? Nevieme. No, zabúda sa na občianske združenia a nadácie, ktoré už roky žijú z peňazí darcov a občanov. Fungujú, plnia svoje záujmy, ľudia ich radi financujú. Tu netreba odvahy, stačí inšpirácia. Ďalším príjmom môžu byť 2% z daní. Ideálne, ale nie nemožné, je úplné oslobodenie sa od inzercie. Redakcia živená len z príjmov od čitateľov, by zrejme zažila novinárske nebo na zemi. Snívať nemusíme. Stačí sa opäť poučiť z fungovania občianskych združení, ktoré okrem svojej agendy majú aj neproblematické peniaze, vydávajú časopisy a majú značný vplyv na spoločnosť.

Skepsa je aj zo zlých zákonov, ktoré prehliadajú krížové vlastníctvo médií. Potrebovali by sme upratať aj v definícii novinára. Nezaškodil by doplnok, že jeho práca je verejná služba, ktorá vyžaduje profesionalitu a etiku. Dnes je jasné, že novinárčina je profesia, ktorú nemôže človek vykonávať za každých okolností. Buď má v redakcii férové podmienky a píše v medziach novinárskej etiky, alebo prestáva byť novinárom v očiach čitateľa, aj v očiach majiteľa média. Zmena mediálnych zákonov je možná. Veď pod tlakom verejnosti sa menila aj poslanecká imunita.

Nie Babiš

Až doteraz nebolo potrebné vysloviť meno Andreja Babiša. Slováci sa však pýtajú, či jeho rázny vstup do médií neinšpiroval elity slovenského biznisu. Česi v parlamentných voľbách ukázali, že model, ktorý netají prepájanie podnikania, najvyššej politiky a vlastníctvo médií,

■ Bývalí redaktori denníka SME vedeli, že nesmú ztratit čas. Jejich nový titul vyšiel rekordne rýchle. Držíme jim palce!

Zdroj: Facebook/Matúš Kostolný

je z pohľadu voličov akceptovateľný. V minulosti sa takáto koncentrácia musela tajiť, lebo prinášala negatívne politické body. Aktuálne sa zdá, že nákup médií na Slovensku je skôr biznis s cieľom ovládnuť trh s informáciami a inzerciou.

Finančná skupina J&T už nejaké slovenské médiá vlastní. Nástup Penty je preto logický. Vládny SMER je teraz na Slovensku dominantný, a tak skoro sa to asi nezmení. Treba sa posilniť. V biznise sa hrá s kartami. Mediálna karta môže poistiť výhru alebo aspoň

zmierniť prehru, no stačí aj na zahratie vyrovnanej partie. Penta ako konkurent len v podnikateľskom zmysle slova, je slabý konkurent. Musí byť konkurent aj v mocenskom zmysle slova. Čo na tom nie je logické? Na otázku, prečo Penta kupuje médiá, presne odpovedať nevieme. Nevieime rozmýšľať ako veľká finančná skupina. Preto sa nepýtajme na Pentu, ale samy seba. Naša diskusia o nezávislosti novinárov vôbec nie je v tejto vypätej situácii smiešna. Za toto poschodie problému zodpovedáme my. To sú naše otázky: V akej sme kríze? Aké šance pre nové médiá

vieme vytvoriť? Je rok 2014, nikdy nebolo ľahšie nedať sa umlčať. Aj keď sa nebude dať povedať všetkým všetko, priestor na slobodné šírenie názorov máme. Na tom treba stavať. Malé kroky a malé projekty. 25 rokov po Novembri 1989 tu finančné skupiny vlastnia takmer všetko. Druhá dekáda sa začína skvelým poznaním, že konečne vieme, čo komu patrí. História Slovenska od roku 1989 navrhujem skúmať nie na základe politickej histórie, ale na základe histórie finančných skupín.

Martin Gonda

Kým je pro mě Viktor Orbán

Ač nejsem hungaristou, maďarsky neumím a v Budapešti jsem byl jen jednou, rád bych popsal, čím pro mě současné Maďarsko je. Při pohledu z Prahy registruji vlastně jenom maďarského premiéra Viktora Orbána. Chápu ho jako typ politika, kterým se Václav Klaus nikdy nestal, protože to nedokázal. Nikdo jiný mi ale Orbána politicky a ideově tolik nepřipomíná. Dokonce ani Polák Jarosław Kaczyński, který se na něj mnohdy odvolává. Nebo ho s ním srovnávají. Proč? Kaczyński o sobě nikdy netvrdil, že je liberál.

Orbána mi nepřipomíná ani Robert Fico, který má na Slovensku stejné postavení, ale chybí mu to hlavní, co charakterizuje Orbána. Tedy snaha změnit systém a ideově se vymezit vůči liberální demokracii. Snaha vytvořit společenství založené na národní pospolitosti, které by nebylo, na rozdíl od Česka, karikaturou. V tom má Václav Klaus smůlu, protože Češi na národovectví kašlou. Jinak by u nás nemohl získat takový vliv Čechoslovák. Vždyť i český šovinismus musí obstarat poloviční Japonec.

Robert Fico má oproti Orbánovi příliš komunistické a technokratické pozadí. Nehledě na to, že stejně není jasné, jak moc Fico kontroluje Penta a další slovenští oligarchové. To Orbán je nezpochybnitelné číslo jedna. Oligarchové odvozují svou moc od něj, nikoli on od nich. Proto má také smysl zabývat se tím co říká, zvláště když to budí pozornost okolního světa.

Odepsaný liberalismus

Orbán došel k závěru, že liberalismus už je mrtvá myšlenka. Není to nic nového – ani v minulosti, ani dnes. A je důležité si neustále připomínat, že liberalismus ve 30. letech svůj boj v Evropě již jednou prohrál. Orbánova „maďarská cesta“ vychází z předpokladu, že v roce 2008 nedošlo pouze k vážné finanční krizi, ale ke globální změně systému, podobně jako v roce 1918 a 1945 nebo 1990. Jen to zatím není tak dobře vidět, jako když se rozpadlo Rakousko-Uhersko nebo padla Berlínská zeď.

■ Jistě, pane premiére.

Zdroj: Facebook/ViktorOrban

Orbán fakticky řeší globalizaci z konzervativního pohledu a kritizuje multikulturalismus jako produkt liberálních hodnot. Jeho politika je pak vlastně snahou zachránit, co se dá. Tuto záchranu nazývá národním zájmem.

O neliberálních demokraciích psal už v 90. letech Fareed Zakaria. Jenže ten je používal jako špatné příklady. Orbán se k některým z nich přímo hlásí, ať už je to Turecko, Singapur nebo Rusko. Existuje důvod, proč ignoruje ústavní omezení moci nebo systém brzd a protiváh. Kromě toho, že si to může dovolit, protože moc je sladká. On si myslí, že v globální soutěži uspějí pouze dobře zorganizovaná (tedy hierarchická) společenství. Mluví o globálním závodě po vynalezení formy státu, která bude schopna učinit národ mezinárodně konkurenceschopným. Mimochodem, to slovo už mi začíná jít na nervy.

Maďarská hra s ohněm

Maďarský premiér ale zapomíná na jednu věc. Maďarsko, i dobře zorganizované, je moc malé společenství. Může být nanejvýš základnou pro čínské investice nebo ruské energetické zájmy. Orbán může s Moskvou nebo Pekingem jednat jako partner pouze

pokračování na straně 22

dokončení ze strany 21

tehdy, existuje-li systém daný Evropskou unií a „Západem“, kterým tak pohrdá. Ti mu totiž kryjí záda. Ve chvíli, kdy by neměl tuto alternativu, bude vůči Rusku asi v podobném postavení jako Arménie, nebo v jakém je Hongkong vůči Číně.

Zdá se mi, že okolní svět už začíná s Orbánem ztrácet trpělivost. Mnohem větší význam než zařazení šesti vysokých maďarských úředníků na černou listinu USA kvůli podezření z korupce mají signály ze strany Německa. Kancléřka Angela Merkelová stojí v čele konzervativní CDU, která je členem stejné evropské frakce jako Orbánův FIDESZ. Německé investice tvoří důležitou část maďarské

ekonomiky, která si přes nový politický model nevede nijak zázračně. Že by šlo také o něco jiného než rozdělení funkcí ve státě?

Merkelová nedávno vyslala jasný vzkaz i britskému premiérovi Davidu Cameronovi, když prohlásila, že raději uvidí Londýn mimo EU, než aby tolerovala omezení volného pohybu osob. Přitom Velkou Británii Merkelová potřebuje v evropském klubu více než Maďarsko. Proto by měl Orbán zbystřit.

Slyšet jsou jen extrémý

V diskusi kolem Orbána jsou nejčastěji slyšet pouze extrémý. Možná i proto, že o něj vlastně vůbec nejde. Tenhle Maďar jen ztělesňuje červený hadr pro levici, která si na něm léčí krizi svojí identity a nedokáže

pochopit, že se taková „věc“ vůbec stala. Někteří konzervativci se zase radují, protože mají důkaz, že „kontrarevoluce“ je možná.

Osobně nevidím v Orbánovi největšího „dávla“ v Evropě a někdy mě i pobaví způsob, jakým dokáže pozlobit zástupy „vlastníků pravdy“. Ač liberál, těžko mohu ignorovat, že se svět mění a že má liberalismus problémy. Třeba i proto, že už nikdo přesně neví, co to vlastně je. Jedni se vysmívají svobodě a druhí odpovědnosti. Na druhou stranu mohu říct, kde končí hranice mé tolerance pro Viktora Orbána. Pokud by se mělo Maďarsko stát trojským koněm Ruska v EU, který brání vzniku energetické unie, tak ať jde raději vlastní cestou.

Petr Zenkner

Rok 2014 ve střední a východní Evropě

V roce 2014 se ve střední a východní Evropě vyměnila většina vlád. Tady je přehled nejdůležitějších politických událostí, které se letos (do uzávěrky tohoto čísla) v daném regionu odehrály.

Dění v zemích visegrádské čtyřky

Po osmi letech se v lednu 2014 dostala k moci česká sociální demokracie a její lídr Bohuslav Sobotka. Silným mužem v pozadí je ministr financí Andrej Babiš, který je i šéfem (jinak to nejde nazvat) populisticko-technokratického uskupení ANO, bude líp. Klidnou sílu, otázkou je, s jak velkým vlivem, představuje ve vládě KDU-ČSL, která se po čtyřech letech vrátila do parlamentu. Škoda, že z něj v roce 2010 vypadla. Černínský palác obsadil Lubomír Zaorálek, který příjemně překvapil postojem ke krizi na Ukrajině, a pochopením hrozeb, jež pro Evropu vyplývají z ruské hybridní války. Možná proto je pod tak silným tlakem exponenta ruského vlivu v České republice, prezidenta Miloše Zemana.

V březnu 2014 se stal novým slovenským prezidentem nezávislý kandidát Andrej Kiska. Po deseti letech „bačování“ Ivana Gašparoviče je to pro mnohé Slováky příjemná změna. Kiska dokázal v přímé volbě porazit premiéra Roberta Fica, když získal 1 307 065 hlasů (59,38 %). Kiskovo vítězství nemělo přímý dopad na jednobarevnou vládu SMERu, která má v Národní radě 83 poslanců. Otrásl ale sebedůvěrou vládců, kteří se začali bát. Ve vládní straně se rovněž vyostřil boj jednotlivých frakcí, jehož obětí se v listopadu stal předseda parlamentu Pavol Paška. Slovenská

pravice však zatím dělá všechno pro to, aby Fico uspěl i v roce 2016. Potom to teprve může být zajímavé. Když nebude mít SMER absolutní většinu, nejspíše s ním do vlády ochotně půjde pravicové Kresťanskodemokratické hnutie (KDH).

Maďarský premiér Viktor Orbán potvrdil v parlamentních volbách v dubnu 2014 svoji dominantní pozici na politické scéně (vládne od roku 2010). Volby již proběhly podle nového volebního zákona, který mimo jiné snížil počet poslanců z 386 na 199. FIDESZ a jeho volební spojenec křesťanskí demokraté získali 133 mandátů, a mají opět pohodlnou většinu k tomu, aby si dělali, co chtějí. Tedy přesněji, co Orbán chce. Vládní strany ovšem získaly o téměř 600 tisíc hlasů méně než před čtyřmi lety. Levicová opozice propadla a je vůči Orbánovi v ještě horším postavení než slovenská pravice vůči Ficovi. Nemá věrohodné vůdce a není ani jediným představitelem opozice. Mnohem lépe nakročeno má krajně pravicový JOBBIK, který letos volilo skoro milion Maďarů. Jeho 36letý vůdce Gábor Vona už se třese na to, aby ukázal, co umí. Vedle něj je Viktor Orbán liberální demokrat.

Polsko sice čeká supervolební bitva o Sejm a prezidenta až v roce 2015, k důležitým změnám ale došlo již letos. Dlouholetý polský premiér Donald Tusk se přesunul do Bruselu a jeho post převzala v září 2014 Eva Kopacz. Polsku nadále vládne koalice Občanské platformy a Polské lidové strany. Zásadní událostí je změna na polském ministerstvu zahraničí. Radosław Sikorski, který ho vedl od roku 2007, se přesunul na post předsedy parlamentu a čeká na svoji příležitost. Na tu čeká i před-

seda strany Právo a Spravedlnost Jarosław Kaczyński. V opozici už je dlouhých sedm let.

Komunální a zemské volby

Za zaznamenání stojí troje zemské volby v Německu, a to kvůli potvrzení pozic euroskeptické Alternativy pro Německo (AfD), která obsazuje prostor vzniklý krizí liberální FDP a posunem konzervativní CDU kancelářky Angely Merkelové více do středu. Po květnovém úspěchu ve volbách do Evropského parlamentu nyní AfD nahradila upadající liberály v zemských parlamentech v Sasku, Braniborsku a Durynsku. V Rakousku se letos volilo pouze v malém Voralbersku. Mnohem důležitější bude příští rok, kdy se volí v Burgenlandu, Štýrsku a ve Vídni. Na post vídeňského starosty Michaela Häupla, který řídí metropoli od roku 1994, si v tradiční baště sociální demokracie dělá zásluku šéf Strany svobodných Rakouska (FPÖ) Heinz-Christian Strache. A vůbec není bez šance.

Regionální a komunální volby proběhly v říjnu a listopadu v celé visegrádské „čtyřce“. Jediný úspěch opozice zaznamenalo polské Právo a Spravedlnost, byť ve velkých městech opět uspěla hlavně Občanská platforma. V Maďarsku FIDEZS ovládl 20 z 23 velkých měst, včetně Budapešti, kde obhájil post primátora István Tarlós. V Čechách i na Slovensku znamenaly komunální volby prohru pravicových stran. Symbolický je neúspěch TOP 09 v Praze, kterou povede slovenská „anoistka“ Adriana Krnáčová, a porážka společného kandidáta pravice v Bratislavě Milana Kňažka. Přímou volbu starosty vyhrál třetí vzadu – Ivo Nesrovnal, kandidující jako nezávislý. V 45členném bratislavském zastupitelstvu však má absolutní většinu pravicová koalice. Nesrovnal je tedy odsouzen ke „kohabitaci“. Bude zajímavé sledovat, jak si povede on i jeho předvolební konkurenti. Možná se advokát Ivo Nesrovnal, donedávna člen SDKÚ, stane po právnících Danielu Lipšicovi a Radoslavu Procházce dalším „spasitelem“ slovenské pravice.

Balkán: překvapení v Rumunsku

Balkán sice do střední Evropy nepatří, ale ovlivňuje ji, například projektem plynovodu South Stream. Za připomenutí stojí výsledek srbských parlamentních voleb, které v březnu 2014 vyhrál předseda nacionalistické Srbské pokrokové strany Aleksandar Vučić. Tato strana získala ve Skupštině 158 z 250 křesel. Do koalice si Vučić vzal ještě socialisty Ivici Dačiće. Premiér široké koalice z let 2012-2014 se přesunul na post ministra zahraničí.

V Bulharsku vznikla po volbách v říjnu 2014 menší nová koaliční vláda vedená premiérem Bojko Borisovem. Ten vedl vládu v letech 2009-2013, ale musel odstoupit po vlně demonstrací proti vysokým cenám energie. Od této doby se v zemi vystřídaly tři vlády.

Překvapivý a příznivý výsledek přišel z Rumunska. Hlasy Rumunů žijících v zahraničí zastavily nástup

rumunského Viktora, druhým jménem Ponta. Druhé kolo prezidentských voleb v listopadu 2014 vyhrál opoziční kandidát Klaus Iohannis, úspěšný starosta města Sibiu a hlavně příslušník německé menšiny. Volební účast byla nejvyšší od roku 1996. Iohannis zvítězil nad Pontou poměrem 55 ku 45 procentům. Premiérem i nadále zůstává Victor Ponta. Kvůli problémům s organizací voleb na ambasádách v zahraničí (vědomým, či nevědomým?) mezi prvním a druhým kolem voleb rezignoval ministr zahraničí Titus Corlăteanu.

Ve Slovinsku došlo v červenci 2014 k politickému zemětřesení, když profesor a ústavní právník Miro Cerar šest týdnů před volbami ohlásil vznik strany, která vyhrála volby se 34,61 % a získala 36 z 90 mandátů. Pokud vám to připomíná Andreje Babiše, není to úplně přesné. Slovinský Babiš se jmenoval Zoran Janković a vyhrál volby v roce 2011. Jeho strana se jmenovala Pozitivní Slovinsko, ale postupně se začala rozpadat. Janković zůstává starostou Lublaně.

Pobaltí: volby ve stínu Ruska

V Lotyšsku a Litvě se letos volilo v obavách z Ruska. Zvláště v Lotyšsku, kde čtvrtinu obyvatel tvoří etničtí Rusové, sehrál v říjnu 2014 ruský faktor důležitou roli. Nejvíce hlasů sice získala spíše proruská strana Centrum shody starosty Rigy Nila Ušakova, většinu ale uhájila dosavadní koalice pod vedením strany Jednota. Premiérkou zůstala Laimdota Straujumová, která v lednu převzala funkci po Valdisu Dombrovskisovi, nyní místopředsedovi Evropské komise.

V Litvě potvrdila v dubnu 2014 svůj mandát prezidentka Dalia Grybauskaitė. Populární politička, nazývaná někdy „železnou lady“, stojí v čele Litvy od roku 2009. Podporují ji hlavně voliči pravého středu. Tato bývalá členka Evropské komise je pro přijetí eura a úspěšně se zasazuje o energetickou nezávislost Litvy na Rusku.

Ke změně došlo také v březnu 2014 v Estonsku. Dlouholetý premiér Andrus Ansip rezignoval, aby měl volné ruce pro kariéru v Bruselu, kde se stal místopředsedou Evropské komise pro jednotný digitální trh. Nahradil ho Taavi Rõivas, kterému je teprve 35 let. S těmi mladými politiky je to v Estonsku vůbec zvláštní. Fakticky nejdelší sloužícím ministrem zahraničí v EU je Urmas Paet. Letos mu sice už bylo čtyřicet, ministrem zahraničí je však už od roku 2005.

Po uzávěrce tohoto čísla skončily parlamentní volby v Moldavsku, ve kterých se rozhodovalo, zda bude země pokračovat v integraci s EU, nebo zda se přikloní k Rusku. Se vši pravděpodobností nejdůležitější volby v postkomunistické Evropě se odehrály letos na Ukrajině. Věnujeme se jim v rámci hlavního tématu tohoto čísla.

Petr Zenkner

Wrocławský svobodný nádech

Letošní pětadvacáté výročí pádu komunismu ve střední Evropě rozpoutává v české společnosti mnohé debaty o tehdejších převratu, možných variantách následujícího vývoje devadesátých let a především o naší současné politické, sociální, kulturní situaci. V této souvislosti bych ráda připomněla Festival nezávislé československé kultury, který se konal na podzim roku 1989 v polské Wroclawi. Jeho uspořádání vycházelo z dlouhodobých kontaktů mezi polským a československým disentem, které se začaly utvářet již koncem sedmdesátých let. Hlavním organizátorem festivalu byl Mirosław Jasiński, vedoucí Polsko-československé solidarity, nezávislé iniciativy, která se zabývala oboustrannou výměnou a distribucí zakázané literatury.

Velkolepý podnik i bez zabavených obrazů

Festival původně zamyšlený jako malý podnik nabyl velkolepých rozměrů. Navštívily ho tisíce Čechů, které mohly poprvé za hranicemi slyšet koncerty Jaroslava Hutky, Karla Kryla, Vlasty Třešňáka, setkat se s Vilémem Prečanem, Františkem Janouchem, Medou Mládkovou, Karlem Schwarzenbergem. Tamější atmosféra ovlivněná polskými debatami u kulatého stolu a setkání s českými exulanty znamenaly v té době pro návštěvníky závan svobody, pocit, se kterým se, ještě nic netušíce o nadcházejících změnách v Československu, navraceli zpět.

Součástí festivalu měla být i výstava československého výtvarného umění. Ačkoli byly všechny potřebné formality jako schvalovací řízení v české Národní galerii a zaplacení celních poplatků splněny, byla dodávka s uměleckými díly československými orgány na hranicích zadržena. Polskému kurátorovi Igoru Wójcikovi tak nezbývalo než vystavit ve wrocławském klubu Zero prázdné

rámy se jmenovkami umělců pod názvem Zabaveno.

Pro československý režim byl podnik takového charakteru přeci jen ještě příliš svobodomyšlný. Na konci osmdesátých let se sice již začala více probouzet k životu výtvarná scéna mimo oficiální proud, stále zde ale ještě ve velmi jasných konturách existovalo dělení na režimem propagované umění, šedou zónu a umění undergroundu. Na jaře roku 1989 se konala výstava ve Vinohradské tržnici, na níž se poprvé setkali ve velkém výtvarníci s diplomem i bez diplomů. Ze zde vzniklých kontaktů byla právě připravena wrocławská výstava, na které měla být zastoupena díla dosud oficiálně neexistujících výtvarníků Davida Němce, Petra Vaněčka, Michala Singera či Pavla Brázdy.

Zdánlivá svoboda

Situace v Polsku byla zcela odlišná. Za vlády Edwarda Giereka, který v roce 1970 nahradil ve funkci prvního sekretáře strany Władysława Gomułku, byly pro polskou výtvarnou scénu nastaveny velmi vstřícné podmínky. Mohly se zde konat přehlídky mezinárodního umění. Polsko tehdy fungovalo jako možný přístup k západnímu umění pro východoněmecké, československé i maďarské umělce. V oficiálních galeriích bylo možné prezentovat jakékoliv formy výtvarného projevu (v Československu naprosto nepředstavitelná věc). Nezávislá či undergroundová výtvarná scéna zde proto téměř neexistovala.

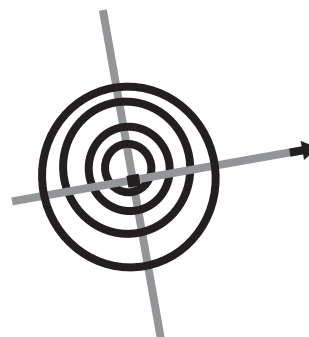
Byla to ale jen zdánlivá svoboda. Umělci si mohli tvořit po svém jen za předpokladu, že se drželi zpátky od politiky. Explicitně politické umění bylo samozřejmě zakázáno. Testovat hranice ideologické únosnosti byl ochoten jen málokdo. Docházelo tak k prazvláštní situaci, kdy se polská neoavantgarda se svými konceptuálními projevy,

které na Západě byly spojeny s revoltou vůči vládnoucímu nebo společenskému systému, odmítala ptát po statutu quo a respektovala limity volného výrazu definované komunistickou stranou. Vznikalo tak bezpečné umění na hranici konformity, které bylo ponořeno do problematiky vlastního výrazu, formy, hodnotových měřítek.

Ve Wroclawi, kde se v druhém listopadovém týdnu konala série koncertů k výročí zmiňovaného festivalu, zároveň do 8. prosince probíhá v Muzeu současného umění výstava Awangarda nie biła braw. Je na ní představena tvorba umělců spojených s institucí Galeria Sztuki Najnowszej, která fungovala ve Wroclawi mezi léty 1975 a 1980. Dokumentárním způsobem se zde podrobně prezentuje historie galerie, její výstavní plán, fotografická dokumentace konceptuálních akcí, experimentálních videa a fotografie jednotlivých umělců (Katarzyna Chierowska, Stanisław Antosz, Romuald Kutera, Lech Mrozek, Piotr Olszański). Hlavní důraz je zde kladen právě na tehdejší aktuálnost a progresivnost jejich uměleckého projevu a na polské propojení s mezinárodní scénou.

Spíše než prezentace umění jako autonomní oblasti, poněkud zavánějící svou hermetičností, je pro mě zajímavější tázání se po historických a společenských souvislostech, v jakých umění vznikalo a které dodnes v mnohém ovlivňují naši současnost.

Marianna Placáková

Mlým na mumie jako opulentní žánrový eintopf

Sehnat knížku Petra Stančíka *Mlým na mumie* není vůbec jednoduché, mně osobně se to povedlo na čtvrtý pokus. Prodávající ženy za pultem se nad ní rozplývaly jako čerstvý vzduch nad magistrálou, a také na internetu se mezi reklamou generovaly jen samé oslavné články. Knihu vydalo „vieweghovské“ nakladatelství Druhé město a nejdřív ji nikdo moc nepropagoval, takže po nějakou dobu zůstala ve stínu jiných. Kniha se ale propagovala sama. Ať máte totiž na Stančíkovo dílo jakýkoli názor, jeho originalita vás určitě nenechá vlažnými. Lze se samozřejmě leckde dočíst, že se jedná o variaci na film *Adéla* ještě nevečeřela, knihy Julese Verna, ale i knihy Miloše Urbana nebo proslulou *Magickou Prahu* Maria Ripellina (a je to nejspíš pravda). Dějová linka s vyšetřováním vraždy některým připomene film *Z pekla*, zatímco těm světaznějším spíše jeho skvělou komiksovou předlohu. Inspirací by se určitě našlo víc, nicméně kniha s podtitulem „aneb převratné odhalení komisaře Durmana“ je hodně těžko zařaditelná. Navíc u tohoto typu knih je jisté jenom to, že dostanete něco úplně jiného, než čekáte. A přitom vůbec ne špatného.

Takže o co v románu vlastně jde? Kniha popisuje pátrání mladého pražského komisaře Leopolda Durmana po prvním českém masovém vrahovi, který má spadeno na pošťáky. Děj se odehrává v letech 1865–1866, jeho část tak spadá do prusko-rakouské války. Detektiv během pátrání projde nejen Prahou a okolím, ale dostane se i do Francie (odkud přiveze důležitou technickou inovaci – orální sex) nebo do Mexika, kde se setká s tamějším císařem Maxmiliánem, bratrem Františka Josefa I. Mezi vyšetřováním rostoucího počtu vražd si dopřává neuvěřitelné kulinařské hody, poctivě navštěvuje nevěstince a nechybí ani láska. Kniha je směsí mysteriózní detektivky, přehnaného gastronomického exkurzu, pornografie, sci-fi, filosofického traktátu, historického románu, absurdního dramatu a bůhví čeho dalšího.

Oslava nekorektní duchaplnosti

Každá kapitola je uvedena citací z díla fiktivního řádu *Ordo Novi Ordinis*, který má na svědomí celosvětové spiknutí. Citace jsou to opravdu výživné, viz malá ochutnávka: „Proč se prostitutci živí mnohem více žen než mužů? To nás nezajímá. Důležité je, že v důsledku této základní asymetrie mezi pohlavími je prosazování rovnosti mezi muži a ženami zničující pro jakékoliv společenské zřízení.“ Nekorektní duchaplnost je vůbec důležitou součástí příběhu a tmelí příběh možná silněji než detektivní zápletky. Hloubka některých myšlenek mě zaujala. Od snahy jistého anarchisty vymyslet stroj na praní, který dá ženám volný čas, jež využijí k vyrovnání se mužům a svojí důsledností v prosazování roztěkanosti tak nakonec rozvrátí jím nenáviděnou civilizaci, přes zjištění, že autisté jsou kvůli minimální empatii a donekonečna

opakovanému vzorci chování nejlepší úředníci, až po posměch, že „nejlepší cenzura je tisknout cokoliv.“

Pokud to nebylo z předchozích řádek jasné, nutno dodat, že historické reálie jsou většinou přesné a autor musel u knížek typu *Z dějin české každodennosti* od Marie Mackové strávit ne jeden prodloužený víkend. Komisař Durman tak na své hédonistické exkurzi potkává i slavná jména českého národního Panteonu – Jana Nerudu, Miroslava Tyrše nebo Bedřicha Smetanu. Všechno je korunováno silnou nadsázkou s někdy sice ebenově černým, ale celkově skvělým a vlastně typicky českým humorem. Jeho součástí je i roztomilá hra se jmény, takže hlavní německý záporák se jmenuje Hnuy, patolog Ohrobec a třeba cukrovarnický baron Sulz-Rossol d'Aspiq.

Porno i love story

Zásadní je, že tenhle opulentní žánrový eintopf míchá Stančík s lehkostí modelky. Snad jen s některými zvrhlými pornografickými vsuvkami a dlaždičsky drsným výrazivem jsem měl trochu problém. Ačkoliv to zase dohromady působilo jako oslnivý kontrast k Durmanově romantické lásce k Libuše Hedbávné, dceři vlasteneckého malostranského měšťana a puškáře, stejně jako k tehdejšímu literárnímu jazyku. Když si děj vybírá své obscénní chvílky, má to navíc i jiný smysl, protože jednou z mnoha inspirací příběhu byl i Leopold von Sacher-Masoch. Ten muž, jehož jméno se stalo synonymem pro příjemnou bolest – masochismus. S odkazem na Sacher-Masochův „život a dílo“ se příběhem line ústřední filosofická otázka po smyslu trestu, který si trestaný užívá, což je provokativně vztažené i na svěťce. A nejen to, třešničkou na dortu je Sacher-Masochův otec jako šéf pražské policie. Věřte nebo ne, je to historický fakt.

Petr Stančík, mimochodem původně básník známý pod jménem Odilo Stradický ze Strdic a autor bizarní pohádky *Mrkev* ho stáhla pod zem či magické knížky *Pérák*, prostě vytvořil nevšední dílo. Plná hrst využitých literárních stylů je zajímavým pokusem o zachycení rozmanitosti skutečnosti, lidské fantazie a literární fikce a o vytvoření jakési nadstavby lidského prožitku. Na knihu se dá koukat i jako na pokus intelektuálně pojmut spíše pokleslou literaturu a pěkně v nestabilním rytmu postmoderny zpochybnit „umělecké“ žánry. Ať tak či onak, vážně se to čte dobře. A žádný strach, na konci se opravdu dozvíte, proč se kniha jmenuje, jak se jmenuje. Poslední otázka je pak jednoduchá. Jsme svědky počátku nového žánru, nebo je to jenom jeden neuchopitelný a neopakovatelný autor?

Jan Holovský

Německý dirigent v Praze. Pozapomenutý příběh české nezralosti

Už je to 20 let: Šéfdirigent České filharmonie Gerd Albrecht kráčet v džínách s kšandami kavárnu Rudolfinu na tiskovku, která posléze nastrovala jeho konec ve funkci. Prochází sálem jen tak utrousil: „Připadám si jako Michael Jackson na cestě k soudu“. Michael Jackson v letech 1993–4 řešil své problematické citové vztahy k dětem a zodpovídal se před soudem. Gerd Albrecht ovšem neměl problémy s dětmi, ale s velkými politiky kolem Václava Havla a nacionalisticky laděnou atmosférou země, včetně médií. Narazily zde na sebe subtilní české pocity národního povědomí, které hraničilo s nacionalismem, a umělecká hrdost, ba i ješitnost německého dirigenta.

Česká filharmonie tehdy měla ve svém čele generálního ředitele, který byl jakousi integrující osobností všech uměleckých sektorů pražského Rudolfinu, tedy včetně galerie. Byl jím Ladislav Kantor, po roce 1989 nejprve zodpovědný za tiskovou práci v kanceláři prezidenta Havla. Šéfdirigent byl tedy ve struktuře jeho podřízeným. Vedle toho si však orchestr po roce 1989 osoboval právo volby svého uměleckého šéfa a v roce 1993 si zvolil Gerda Albrechta. Nebylo to ovšem rozhodnutí jednohlasné, a i po této volbě přetrvávaly animozity mezi dvěma tábory členů orchestru. Zastánci i odpůrci Albrechta vystupovali i nadále razantně a komentovali dění kolem filharmonie z protichůdných pozic. Je třeba i podotknout, že někteří výrazní dirigenti, jako například dnešní šéfdirigent Jiří Bělohlávek, již tehdy o pozici v čele prvního českého orchestru uvažovali a měli v orchestru své přívržence.

Cesta do Hamburku

Gerd Albrecht byl tehdy i hudebním šéfem Hamburské státní opery a současně Hamburského filharmonického orchestru, který vystupuje koncertně, ale je i orchestrem opery.

O konfliktu kolem České filharmonie se psalo v Německu i v České republice, a je nutno podtrhnout, že z různých perspektiv a s různými závěry. Impulz k jakémusi dorozumění vznikl z iniciativy Christiny Weissové, tehdy senátorky pro kulturu hanzovního města Hamburku (později státní ministryně pro koordinaci kulturních záležitostí Schöderovy spolkové vlády – kultura, záležitost spolkových zemí, se v Německu na spolkové úrovni jen koordinuje). Hamburská senátorka pozvala generálního ředitele Kantora do Hamburku. Tam vznikl náběh na možné dorozumění – tradice hanzovního města, Albrechtův vztah k odkazu Gustava Mahlera, který zde působil 1891 – 1897, jeho cit pro hledání neobvyklých partitur, to vše ovlivnilo na krátký čas debatu. Albrecht se například věnoval odkazu skladatelů, kteří byli internováni v Terezíně a posléze zahynuli v osvětimských plynových komorách, ale vyhledával i v archivu České filharmonie partitury, které se z koncertní praxe ztratily, jako například skladby Jaromíra Weinbergera, jenž se před plynovou komorou zachránil odchodem do Spojených států. Po válce se vrátil, ale „provinil“ se tím, že emigroval do USA ještě jednou, před komunismem. Proto se v podstatě – až na jeho svitu ze Švandy dudáka – nehrál.

Ladislav Kantor byl schopen posoudit Albrechtovo působení v hanzovním městě a příklad jedné z produkcí, Wagnerovo „Zlato Rýna“, na něj udělal dojem. Zpět v domácím rybníce ovšem tato zkušenost nebyla k ničemu. Opatrný ministr kultury Pavel Tigrid se sice snažil o jakýsi smír a několikrát se Albrechta zastal, Ivan Medek a řada jiných však působila proti Albrechtovi. V médiích se dokonce objevila průpovídka, kterou pak nikdo na sebe nechtěl vzít, že přeci „... ani Reinhard Heydrich se neodvážil České filharmonii postavit do čela německého dirigenta“. Ladislav Kantor u České filharmonie skončil

■ Zkouška a děkovačka České filharmonie ve Vigu (Španělsko, Galicie, rok 1994).
Zdroj: archiv autora

v červnu 1995 a Gerd Albrecht rezignoval počátkem roku 1996, po administrativním omezení jeho pravomocí. Česká filharmonie ho pozvala k dalšímu dirigování až v roce 2004.

Předsudky až za hrob

Gerd Albrecht zemřel 2. února 2012. Zajímavé je, že ve zpravodajství českých médií se i po jeho smrti udržel předsudečný tón z doby před dvaceti lety. Sotvakdo dnes v českém rybníce ví, co vše Albrecht udělal například pro novou hudbu, sotvakdo si poslechne například obě nahrávky silvestrovských koncertů České filharmonie s částečně stejnými skladbami (1995 a 1996), aby si uvědomil pozitivní změnu ve vystoupení orchestru, která zrcadlí rok společné práce. Také Albrechtův pokus pracovat intenzivněji na hudebním vzdělávání dětí je v podstatě zapomenut. V Hamburku a v Berlíně ovšem jím založená tradice dětských výkladových koncertů pokračuje. Také hudební praxí doprovázené prohlídky Muzea hudebních nástrojů v budově Berlínské filharmonie jsou jeho nápadem a dodnes je to tajný tip k výletu do Berlína.

To, jak spolupráce českého orchestru s německým dirigentem ztroskotala, je politováníhodným výrazem nezralosti české společnosti 90. let. Umělecká ješitnost umělce Gerda Albrechta jistě nemohla být příčinou všech debat, které posléze vedly k jeho odchodu.

Jaroslav Šonka

Padesát pět let divadla Semafor

Když se na přelomu let 1959 a 1960 v čs. rozhlasu a televizi objevily první písničky dvojice Jiří Suchý a Jiří Šlitr (dále jen S+Š), bylo to pro naši generaci úplné zjevení. Celá 50. léta nás totiž média krmila falešným folklórem Slávka Volavého a Jarmily Šulákové, budovatel-skými písněmi či naprosto antijazzovou populární muzikou. Ti, kdo chtěli slyšet opravdový jazz, byli odkázáni na AFN Munich či Radio Luxembourg. V této atmosféře vzniklo 30. října 1959 v pražské ulici Ve smečkách divadlo Semafor, které založili výše zmínění pánové S+Š.

Název divadla byl zkratkou, jež slibovala, že se zde bude pěstovat sedm malých forem, mezi které budou patřit hudební komedie, divadlo poezie, dětský kabaret, divadlo masek, filmové a výtvarné experimenty, hudební koncerty atd. Skutečně následovala řada premiér představení těchto různých žánrů. Zájem obecnosti však již během prvních týdnů určil, že naprosto převládla prvně jmenovaná forma. Suchý již tenkrát ve svých divadelních hrách navázal na předválečný styl a humor pánů Voskovce a Wericha, čemuž zůstává věrný dodnes, a ve svých textech též reflektoval úroveň básní české meziválečné avantgardy (viz „Klokočí“). Šlitr zase, i když amatérský muzikant, měl zkušenosti z dixielandu a mimořádný čich na chytlavé melodie, z nichž mnohé se staly nejen evergreeny, ale vstoupily prakticky do kategorie „národních písní“. Jiří Voskovec ve své korespondenci napsal, že S+Š měli daleko větší cit pro americké blues než kdysi Jaroslav Ježek. Suchý k tomu ještě přidával raný rock „n“ roll.

Továrna na hvězdy

V Semaforu se objevili noví zpěváci Waldemar Matuška, Karel Štědrý, Eva Pilarová a Pavlína Filipovská, kteří zpívali úplně jinak než v rádiu usazení Rudolf Cortéz, Richard Adam, Milan Směták či Jarmila Veselá. První premiérou divadla byl „Člověk z půdy“, kde hráli a zpívali sami tehdejší amatéři s výjimkou představitelů spisovatele Antonína Sommera, v jehož roli se střídali Miroslav Horníček, Miloš Kopecký a František Filipovský. Tito pánové pak rychle pomohli učinit z ostatních účinkujících nové profesionály a navíc předali tradici Osvobozeného divadla a Werichova Divadla ABC. Po necelém roce pak následovala další podobná hra „Taková ztráta krve“.

Kromě těchto her s určitou dramatickou zápletkou se uváděly čisté písničkové pořady typu „Zuzana je sama doma“. Popularita Semaforu narostla tak, že na měsíční předprodej se od noci vytvářely fronty táhnoucí se až na Václavské náměstí. I když divadlo Semafor bylo v podstatě apolitické, vytvářelo kulturu natolik alternativní, že to bylo stranickým orgánům velmi nemilé. A tak po dvou sezónách pod záminkou nutných adaptací divadlo ve Smečkách zavřeli a soubor Semaforu musel putovat

po různých sálech v Praze. Navíc hlavním pěveckým hvězdám sláva natolik stoupla do hlavy, že přešly do konkurenčního divadla Rokoko.

Zrození originálního komika

Pánové S+Š tak zůstali z divadla prakticky sami. To je však přimělo k mimořádné aktivitě a vytvořili bezesporu nej-kvalitnější umělecké dílo své historie, kabaret „Jonáš a tingle-tangl“. Šlitr navíc vystoupil poprvé na jevišti a vyrostl v originálního zpěváka a komika. V tomto představení, které dosáhlo 241 repríz, reflektovali vývoj světového uměleckého kabaretu natolik, že všechny zde uvedené písně a scénky patří do trvalé pokladnice české kultury. V roce 1962 se jim podařilo získat prestižní prostor v podzemí pasáže Alfa na Václavském náměstí, v bývalém Divadle Oldřicha Nového. V červnu 1965 zde uvedli svou vynikající jazzovou operu „Dobře placená procházka“, jež měla 63 repríz, hrála se v překladech na několika zahraničních scénách a v r. 2007 ji znovu zdárně inscenoval Miloš Forman v Národním divadle s účastí Jiřího Suchého a Jitky Molavcové. Na jaře 1967 Jiří Suchý přizval do Semaforu pány Grossmanna a Šimka, kteří zde vytvořili svou skupinu s poněkud odlišnou poetikou. V letech 1968 a 1969 vzhledem k pohybům ve společnosti S+Š politicky přitvrdili, zvláště pak ve hrách Poslední štace a Jonáš a doktor Matrace. Jejich rozjezd byl však předčasně zastaven náhlou Šlitrovou smrtí o vánocích 1969.

Suchý, který v době tzv. Pražského jara v roce 1968 podepsal petici „2000 slov“, se po Šlitrově smrti nevzdal. Jako nového autora hudby vyzval výborného jazzmana Ferdinanda Havlíka, jenž byl od samých začátků Semaforu kapelníkem jeho orchestru a aranžérem Šlitrových písní. V březnu 1972 uvedli bezkonkurenčně nejúspěšnější hru divadla Semafor, apoteózu balad Karla

pokračování na straně 28

■ Po smrti Jiřího Šlitra vytvořil Jiří Suchý jevištní dvojici s Jitkou Molavcovou. Foto: Dušan Dostál

dokončení ze strany 27

Jaromíra Erbena „Kytici“, která se s určitými pauzami ve vždy inovovaných úpravách hraje dodnes. Havlík pak složil v Semaforu kompletní hudbu pro ještě minimálně deset her. Řada jeho písniček je kvalitou srovnatelná se Šlitrovými, měly však tu smůlu, že vznikly převážně v době, kdy Suchý byl ve značně nemilosti režimu, nepouštěli ho do rozhlasu a televize, až na drobné výjimky nevydávali jeho knihy a gramofonové desky. Jeho činnost v divadle silně omezovali tím, že mu nepovolovali nové premiéry a z jeho bývalých spoluúčinkujících vytvořili další dvě „umělecké skupiny“, tak aby vlastních představení měl co nejméně.

Nejprve ráj, pak potopa

Postupem času Suchý vytvořil jevištní dvojici s Jitkou Molavcovou, která svým všestranným talentem dodnes výrazně podporuje kvalitu divadla. V listopadu 1989 se Jiří Suchý se Semaforem zúčastnili herecké stávky, 8. ledna 1990 uvedli narychlo sepsanou aktuální revui „Hej rup aneb Peklo nebude, ráj se vrací“. Ve spolupráci s Českou televizí pak Semafor pořádal pravidelné Večírky s politic-

kými tématy. V divadle v pasáži Alfa hrál Semafor až do června 1993, kdy ho byl nucen opustit pro plánovanou rekonstrukci celého paláce, která se neuskutečnila dodnes. A tak tam v podzemí v prostoru bývalého divadla zřejmě zůstává i sloup, na kterém jsou podepsáni Louis Armstrong, Christine Voscovcová, Shirley Temple Black, Josef Smrkovský, Jára Kohout a řada dalších zahraničních i domácích osobností. S érou divadla bylo spojeno mnoho dalších hvězd. Z dam především Hana Hegerová, Eva Olmerová, Nad'a Urbánková, Petra Černocká, Hana Zagorová, Petra Janů, Anna K. a řada dalších, z pánů Karel Gott, Pavel Sedláček, Milan Drobný, Josef Laufer, Karel Černoch, Michal Prokop atd.

Jiří Suchý získal v r. 1997 prostor v suterénu Hudebního divadla v Karlíně, z kterého vytvořil útulné divadélko. To mu však vzala v srpnu 2002 „velká voda“. Dle své natury však nepropadl skepsi a narychlo napsal „povodňovou“ revui: „To nám to pěkně začíná“, se kterou soubor účinkoval v různých pražských i venkovských sálech.

Čtyři premiéry ročně

V září 2005 snad už natrvalo zahajuje Semafor provoz v nově rekonstru-

ovaných prostorách bývalé tančírny Glóbus v Praze Dejvicích. Jiří Suchý vybavil jeviště novou textilní malovanou oponou po vzoru té Hynaisovy v Národním divadle. Podle podmínek daných grantem města Prahy uvádí ročně minimálně 4 nové premiéry. Sám je autorem libreta, z velké části i hudby, výtvarné výpravy, režisérem a s Jitkou Molavcovou vždy hlavním hereckým aktérem a zpěvákem představení. Mezi uváděné hry kromě autorských novinek a kombinovaných pořadů písní z Osvobozeného divadla a Semaforu patří upravená klasická témata jako Lysistrata, Mamzelle Nitouche či Prsten Nibelungů.

Soubor sestává z několika stálých členů a značného množství talentovaných mladých dam a pánů, kteří svými hereckými a pěveckými výkony nezaostávají za tradičními hvězdami z počátků Semaforu, aniž by je kopírovali. Divadlo v Dejvicích není sice na dohled „od koně“ na Václavském náměstí, jak tomu bývalo dříve, ale metrem a pětiminutovou pomalou chůzí je každému rychle k dispozici. A Jiří Suchý stále dokazuje, že ani po 55 letech neztratil nic z obrovského významu, který pro českou kulturu má.

Jiří Fošum

Uherské dilema: S Rakouskem, či bez něj?

V květnu 1867 existuje Rakousko-Uhersko již tři měsíce jako federace. Lajos Kossuth, věčný revolucionář, sedí za stolem své pařížské pracovny a píše otevřený dopis Ferenci Deákovi, muži, jenž prosadil rakousko-uherské vyrovnání. Dopis, dnes znám jako Kassandřin (podle slavné jasnovidky z antických mýtů), předpovídal zánik Uher. Lajos Kossuth totiž jako jeden z mála viděl ve spojení s Rakouskem jistou cestu do záhuby.

Tímto dopisem se symbolicky završily názorové střety mezi Kossuthem a Deákem, které trvaly od porážky revoluce v roce 1848 přes Bachovský absolutismus až po rakousko-uherské vyrovnání. Střety dvou odlišných temperamentů, osobností, které v podstatě usilovaly o to samé – o to nejlepší pro svou vlast.

Revoluce 1848 a její porážka

Revoluční vlna roku 1848 zasáhla i Uhry. Díky ní vznikla první samostatná maďarská vláda, Ferenc Deák

se stal ministrem spravedlnosti a Lajos Kossuth ministrem financí. Tzv. Bátorányiho vláda trvala pouhý půlrok. Kamenem úrazu se stala špatně vedená národnostní politika, když Maďaři přehlíželi tužby ostatních uherských národů, čehož využili Chorvaté, kteří se spojili s habsburskou monarchií a vojensky pomohli zasáhnout proti maďarskému vojsku. Po pádu vlády se Deák rozhodl odejít do ústraní, kdežto Kossuth se snažil všemožně zvrátit nastalou situaci. Bouřlivé události nadcházejících měsíců vyústily v dubnu roku 1849 ve vyhlášení samostatnosti Uherska a k detronizaci Habsburků. Do čela nového státního útvaru byl jmenován Lajos Kossuth, kterému se vznikem samostatných Uher nakrátko splnil sen – správa vládních záležitostí byla konečně v maďarských rukou.

Maďarská revoluce a sen o samostatnosti byl definitivně poražen bitvou u Világose v srpnu 1849 (odtud pochází rčení: „To bude doma világoš“; maďarská vojska totiž v této bitvě dostala pořádně na frak). Nebýt

pomoci ze strany ruského cara, Habsburkové by asi maďarské povstalce porazit nedokázali. S vědomím své vlastní slabosti zvolili Habsburkové nepřiměřeně brutální odvetu a na patnáct let zavládl v Uhrách „Bachův neoabsolutismus“. Symbolem krutých represí se stal baron Julius Haynau, zvaný též jako „hyena z Brescie“, který mimo jiné prohlásil, „že chce Maďarům nahnat strach z revolucí na sto let dopředu.“ Kossuth musel uprchnout ze země do emigrace, ze které se už nikdy nevrátil zpátky, o dění ve vlasti se však nikdy nepřestal zajímat. Deák měl jako jeden z mála štěstí a vyhnul se perzekucím z rakouské strany.

Deák vs. Kossuth

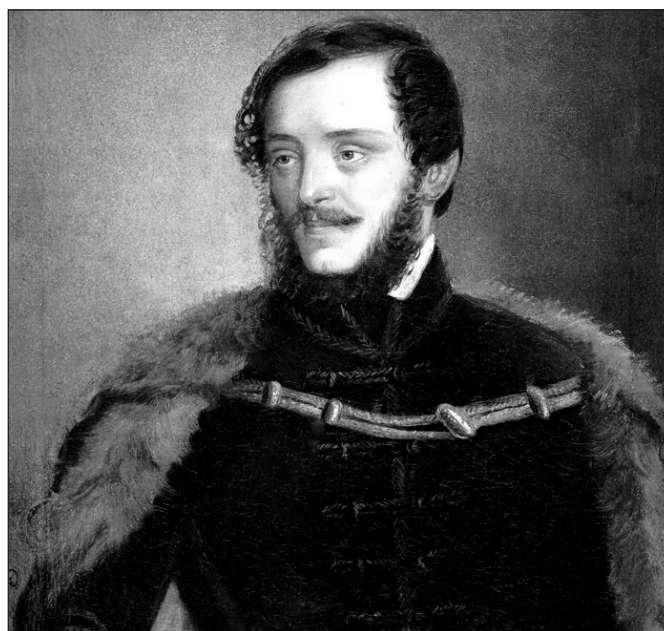
Po porážce revoluce se politická mapa Uher zjednotěně řečeno rozdělila na dva tábory, jeden byl tvořen tzv. „osmačtyřicátníky“, jejichž hlavním představitelem byl Ferenc Deák. Druhým táborem byli „devětačtyřicátníci“ v čele s Lajosem Kossuthem, který - ač v emigraci - měl stále důležitý vliv na formování politických názorů v zemi. Oba politické směry se odkazovaly k událostem z let 1848/49, proto ten trochu únavný historický úvod výše. „Osmačtyřicátníci“ chtěli neoabsolutistickou vládu padesátých let změnit ve stav z roku 1848, ve kterém Uhersko disponovalo vlastní vládou, chtěli samostatnost, ale v rámci habsburské monarchie. Naproti tomu „devětačtyřicátníci“ se vztahovali k vyhlášení úplné samostatnosti a k odtržení od Rakouska z let 1849.

Zde je důležité zmínit osobu německého filosofa Johanna Herdera, který se mimo jiné zabýval též otázkou národů. Maďarskému národu předpovídal neslavnou budoucnost – zánik ve slovanském a německém moři. Této předpovědi se Maďaři snažili vyhnout, seč mohli, a hledali ochranu, která by mohla zvrátit předpovězený osud. Skupina kolem Deáka viděla budoucnost pouze v rámci habsburské monarchie, Kossuthova skupina naopak nevěřila v sílu Habsburků, vždyť potlačení revoluce bylo možné až s pomocí ostatních velmocí, řešením pro ni byla co největší možná nezávislost. Rozdíly mezi Deákem a Kossuthem panovaly i v otázce národnostních menšin. Deák vinil nemadarské národy, že velkou měrou napomohly porážce revoluce. Kossuth viděl v usmíření s menšinami budoucnost: Maďaři by společně s nimi mohli vytvořit konfederaci podunajských států, která by dokázala čelit sousedním velmocem, především pak rakouskému tlaku.

Konflikty i po vyrovnání

Těžko nyní soudit, která z obou zmíněných koncepcí měla v Uhrách větší podporu. Jedno je však jisté: Deákův záměr se splnil v podobě rakousko-uherského vyrovnání v zimě roku 1867. Kossuth byl zdánlivě poražen.

Cesta k vyrovnání byla připravena zdrcující porážkou, kterou Prusko uštědřilo rakouské monarchii ve válce o ovládnutí Německého spolku. Rakousko se

■ „... a v této věci vidím smrt národa; a protože vidím, je mou povinnost prolomit mlčení; ne za tím účelem, abych se hádal, nýbrž za Boha, za Vlast a ve jménu posledního Tě snažně prosím... Nedoved' národ za takovou mez, odkud nemůže být více pánem své budoucnosti! Víím, že Kassandřina role byla nevděčná role. Ale uvaž, že Kassandra měla pravdu!“ (z dopisu Lajose Kossutha Ferenci Deákovi). Na fotce je Kossuthův portrét od Miklóse Barabáse.

Zdroj: Wikimedia Commons

kvůli tomu ocitlo na pokraji své existence, když se ukázalo, že je drženo pohromadě pouze habsburskou dynastií. Podle Kossutha Uhersko spojením s Habsburky ztratilo nejlepší příležitost, jak se osamostatnit. A v již zmíněném „Kassandřině dopisu“ adresovaném Deákovi předpověděl zánik velkých Uher společně se zánikem habsburské monarchie. Deák argumentoval tím, že není jisté, kdy k rozpadu Rakouska dojde, proto je nejlepším řešením pro maďarské sebeurčení dualismus.

Vyrovnání Uhersku přineslo vlastní parlament, který byl zastřešen osobou císaře. Společnými ministerstvy pro rakouskou a uherskou část se stala ministerstva financí, zahraničí a obrany. Právě posledně jmenované bylo příčinou častých konfliktů, neboť úředním jazykem byla němčina a vysocí důstojníci pocházeli povětšinou z rakouské části říše. Uherská veřejnost měla stále ještě v živé paměti porážku revoluce a následné kruté represálie, proto německý charakter společné armády nesnášela dobře.

Následovníci

Když Ferenc Deák dovedl svůj lid podle něj k nejlepšímu možnému řešení, odešel do ústraní a k politickým záležitostem se vyjadřoval málokdy. Podobně se odmlčel i Lajos Kossuth. Pro své málo četné následovníky i tak zůstával silnou duševní oporou – v rámci politického systému vznikla strana „krajní levice“, která navazovala na Kossuthovy postoje. Odpůrci rakousko-uherského

pokračování na straně 30

dokončení ze strany 29

vyrovnání však pomalu své sny o samostatnosti vyměnili za místa ve vládě a zaměřili se na vylepšování stávajícího stavu. Deákovy ideje se staly inspirací konzervativněji smýšlejícím politikům. Ti z vyrovnání dokázali čerpat všechny možné výhody.

Přelom 19. a 20. století byl v Uhrách velice bouřlivý. Na politické úrovni se pomalu začínala probouzet protihabsburská opozice, jež chtěla zásadní změny v nastaveném systému. Před první světovou válkou byly vzájemné vztahy obou částí říše velice zapeklité. Nevraživost a zároveň potřebná spolupráce, aby říše správně fungovala a zabránilo se jejímu rozpadu, zapouzďila neuspokojující stav v podobě, kterou měl v prvních letech vyrovnání. V podstatě se všichni báli věcmi pohnout.

Hlavním představitelem této politiky a jakýmsi následovníkem Ference Deáka byl od roku 1903 maďarský premiér István Tisza. Jako jeden z mála si uvědomoval sílící napětí, které vzniklo mezi maďarským národem a nemaďarskými etniky v Uhrách. Uvědomoval si též sociální problémy napříč všemi vrstvami obyvatel, ale nemínil věci řešit, spíše se snažil o zachování statu quo. A v dualismu viděl, stejně jako Deák, jedinou záchranu historických Uher.

Přes sílící politické a sociální napětí je období od vyrovnání v roce 1867

do začátku první světové války označováno - i v soudobé maďarské historiografii - jako „šťastné mírové časy.“ Začátek století byl totiž plný změn i v jiných oblastech. Kultura rozkvétala, vznikaly kavárny, které se staly důležitým místem setkávání intelektuálů, biografy začaly růst jak houby po dešti, noviny a časopisy začaly vycházet v nevídaném nákladu a velká přestavba Budapešti jí vtiskla podobu, jakou se honosí doteď.

Kdo se však nenechal ukolébat přeludem uherské velikosti, byla řada intelektuálů, kteří se formovali v okruhu Oszkara Jásziho, významného sociologa a zakladatele vědecko-společenského časopisu Huszadik század (Dvacáté století). Snad nejvýznamnějším z nich se stal básník a novinář Endre Ady, jenž si jakožto velice vnímavý člověk uvědomoval nadcházející válečný konflikt. Istvána Tiszu považoval za člověka, který žene Uhersko do záhuby (paradoxem je, že Ady a Tisza byli rodinně spřízněni. Adyho tchán byl příbuzný Istvána Tiszy). Ady ve svých novinových článcích kritizoval Rakousko-Uherskou monarchii dosti nevybíravým způsobem, Habsburky označoval za „dvouhlavou saň“ – jedna hlava patřila císaři a druhá bigotní katolické církvi. Bral si na paškál i Istvána Tiszu, podle něj to byl „pomatený muž z Gesztu“ (Tiszovo venkovské sídlo).

Dalo by se jistě nalézt spoustu paralel mezi vztahy Kossuth-Deák

a Ady-Tisza, nejviditelnější je podobně rozdílný postoj k pevnému spojení s Habsburky, k národnostní politice a na jedné straně jasnozřivost, na druhé pak neochota vidět špatný konec. Ady i Kossuth, ač si to zajisté ani jeden z nich nepřál, předpověděli konec velkých Uher.

Z mocnosti malým středoevropským státem

Propuknutí první světové války vyvolalo v Uhrách, jako všude jinde, masovou vlnu vlasteneckého nadšení. Monarchie doufala, že rychlou porážkou Srbska válka skončí dřív, než opadá listí ze stromů. Válka ovšem trvala dlouhé čtyři roky. Především Uhersko si nechťelo do posledních dnů války připustit porážku, teprve v říjnu 1918 István Tisza řekl: „Prohráli jsme tuto válku.“

První světová válka nakonec dala za pravdu Kossuthovi a spol., velké Uhersko se po ní zmenšilo na malé Maďarsko. Dodnes je Trianonská smlouva vnímána jako největší křivda, jež se maďarskému národu mohla stát. V extrémních případech se stále můžeme setkat s voláním po návratu ztraceného území. Na některých autech lze spatřit nalepenou mapu bývalých Uher a Trianon je zde označován za mírový diktát. Jestli byla trianonská mírová dohoda příliš přísná, je téma na samostatný článek.

Alena Mikolášková

Tataři mezi námi

Co vás napadne, když je položena otázka, kdo nebo jací jsou Tataři? Brutální asijské nájezdníci, kteří ve středověku plenili východní oblasti Evropy; svérázní kulináři, kteří obohatili naši kuchyni o tatarský biftek a tatarskou omáčku; ti, jimž není rozumět a žijí převážně v Tatarstánu; skupinka loajální vůči Kyjevu, díky níž se na jaře přiosťřilo napětí na Krymu?

Na tatarku zapomeňte

Tatarština jako turkický jazyk je opravdu bez hlubší znalosti pro nás nerozklíčovatelná, avšak mleté syrové hovězí a okurková majonéza má rozhodně s tradiční tatarskou kuchyní pramálo společného. A krymští Tataři nedávno prokázali

svou loajalitu i vůči Turecku, kde žije většina (asi 2,5 milionu) tohoto muslimského krymsko-tatarského subetnika. Jsou druhým největším národem Ruské federace a kromě Tatarstánu, takzvaných kazaňských Tatarů, žije další výrazné subetnikum na Sibiři. Nicméně někteří z nich již po staletí žijí i se svými tradicemi ve střední a východní Evropě. Přesněji od doby, kdy na úplném konci 14. století přesídlil litevský velkokníže Vytautas (zvaný též Wattad – ochránce muslimů) několik set rodin tatarských bojovníků do litevského města Trakai, které od té doby spravovali. Jeho bratranec, Vladislav II. Jagello (litevský velkokníže a polský král), tento postup opakoval a Tataři byli z Krymu přesídleni do dalších osad litevského velkoknížectví, mnohé vesnice pak vznikaly i na území Polska a Běloruska. Za loajalitu vůči panovníkovi, a to především tu vojenskou, měli tito muslimové zaručenou náboženskou svobodu. Ovšem vzhledem k tomu, že

■ Tatarská mešita v polských Bohonikách.

Zdroj: Reprofoto

násilná christianizace Litvy proběhla jen pár let před jejich prvním příchodem a například vládnoucí litevská elita byla podle profesora Hrocha ještě v 19. století v Bělorusku otevřeně pohanská, nebyla náboženská svoboda muslimů v této oblasti zas až takové téma.

Tatarská jízda

Podle Andrzeje Saramowicze z Muslimského náboženského spolku v Polsku (státem uznaná církev Muzułmański Związek Religijny Rzeczypospolitej) bylo takto usazeno v rámci Polsko-litevské unie postupně až na 200 000 tatarských muslimů, kteří založili na tomto území více než 6 000 mešit a modliteben. Vzhledem k jejich aktivní vojenské participaci vznikla i spousta vojenských hřbitovů, ze kterých jsou dnes výrazné historické památky, nejznámějším je zřejmě tatarský vojenský hřbitov ve Varšavě. Významná byla vždy tatarská jízda, k tomu se váže i formace známého pluku tatarské jízdy za polsko-bolševické války v roce 1919 pod patronací plukovníka Mustafy Achmanovicze. Kvůli jejich loajalitě nebyl žádný problém uznat oficiálně jejich muslimský spolek, který založili roku 1925 na svém sjezdu ve Vilně.

Sienkiewicz byl poloviční Tatar

Nicméně Tataři nebyli pouze vojenskými spojenci Poláků hlavně v bojích s Řádem německých rytířů, ale také jejich výraznými protivníky (krymští Tataři) při povstáních na Ukrajině. Ovšem pro ty, které obecná nechuť k instituci povinné školní četby a priori neodradila od ponoření se do velkých děl, jakými jsou Gogolův Taras Bulba nebo Sienkiewiczovo Ohněm a mečem, je tato historie východní Evropy, kde Tataři po staletí výrazně figurovali, dobře známá.

Pro tyto „přesídlence“ se vžilo označení Lipkové, jež je odvozeno od tureckého názvu pro Litvu, a spousta z nich se postupem času úplně asimilovala a přijala křesťanskou kulturu i náboženství. Příkladem je i jedna z nejvýznamnějších osobností evropské literatury – již zmíněný autor historických románů Henryk Sienkiewicz, který byl po otci Tatar a jehož předci byli na Litvu přivedeni na přelomu 16. a 17. století.

Tatarská menšina v dnešním Polsku

Mezi světovými válkami se odhaduje tatarská populace v Polsku (včetně

oblasti kolem Vilna) na necelých šest tisíc. Svou svébytnost si stále připomínají institucemi jako je Tatarské národní muzeum ve Vilně či Tatarský národní archív. Podle sčítání lidu z roku 2011 se v Polsku přímo k tatarské národnosti přihlásilo téměř dva tisíce obyvatel. Kromě komunit ve velkých městech jako je Varšava a Gdaňsk a velké komunity v Białystoku byly po válce zachovány dvě muslimské vesnice Bohoniki a Kruszyniany. V obci Bohoniki je dnes zrekonstruovaná unikátní mešita, která svou architekturou výrazně připomíná dřevěný kostelík. Bohoniki jsou jakýmsi poutním místem polsko-litevských Tatarů a je zde možné si vyslechnout i připravené přednášky pro turisty, které vysvětlují islámské zvyky specifické pro tuto oblast. Tito muslimové ještě na začátku dvacátého století používali arabské písmo i pro polštinu a na starších náhrobcích lze vidět verše z koránu právě v arabštině. Příjmení přejali Tataři polská, nicméně jména, což je očividné právě z náhrobků na muslimských hřbitovech, ještě donedávna hojně udržovali arabská.

Tataři zde byli po dlouhá staletí odděleni od přímého arabského vlivu a integrovali do své věrouky i prvky šíitského islámu a sufismu. To se však v dnešní době značně mění, jednak díky vlivu imigrantů z muslimských zemí a také díky snadnému propojení s nadnárodními arabskými organizacemi. Současným polsko-tatarským (nově přichází muslimové mají své vlastní oficiální struktury) muftím je od roku 2004 imám Białystoku Tomasz Miśkiewicz, který vystudoval právo šaría v Saudské Arábii. Tento charismatický osmatřicetiletý duchovní byl polskou vládou oceněn za svou osvětovou práci s muslimkou mládeží a také za snahu o větší propojení tatarských památek a cestovního ruchu. Na mezinárodní úrovni je pak důležitým představitelem organizace World Assembly of Muslim Youth, jež byla založena v sedmdesátých letech členy Muslimského bratrstva a byla mnohokrát kritizována za své propojení s al-Kajdou.

Kateřina Hamplová

Svatý Vojtěch coby středoevropský fenomén

Svatý Vojtěch uzavírá po sv. Václavovi a Ludmile trojici českých světců náležejících ještě do 10. století. V českém prostředí měli Václav s Ludmilou před Vojtěchem náskok. Byli to členové panovnického rodu, spjatí s českou státností. Vojtěch měl úlohu nejednoznačnou, ne tak státotvornou. Byl Slavníkovec, tedy člen rodu vyvražděného Přemyslovci, a sám byl ve sporu s knížetem Boleslavem a jeho družinou. Spory vyvrcholily Vojtěchovým odchodem z biskupského úřadu, takže zemi ponechal bez církevní správy. Jeho zahraniční kontakty pak vedly v Palackého éře k názorům, že to byl vlastně německý kolaborant. Dnešní doba tento pohled nesdílí, v nedávné minulosti se k českému světcovi přihlásili mimo jiné Tomáš Halík a Václav Havel. Navíc, jak dokládá i tento článek, Vojtěch je uznáván i v dalších středoevropských státech.

Posmrtný život sv. Vojtěcha a jeho kult

Biskup Vojtěch zemřel v roce 997 mučednickou smrtí na misiích k pohanickým Prusům. Jeho památky se ujal jeho přítel císař Ota III., který byl zbožným člověkem a idealistou toužícím obnovit římskou říši na křesťanském základě. Svoje sídlo přestěhoval do Říma a na papežský stolec pomohl dosadit svého chráněnce Silvestra II. Kolem r. 1000 vznikla v Římě první svatovojtěžská legenda, kterou sepsal Canaparius, opat aventinského kláštera. I druhou legendu sepsal mnich z tohoto kláštera, šlo o Vojtěchova spolužáka z doby magdeburských studií Bruna z Quefurtu.

Polský zemský patron

Polský kníže Boleslav Chrabrý získal od Prusů Vojtěchovo tělo hned r. 997 a převezl je do Hnězda. Pravděpodobně již tímto převozem zajistil Boleslav Vojtěchovo svatořečení. Vojtěch spočinul v nově vybudované apsidě hnězdenské rotundy, kde již byla pohřbena Boleslavova

matka Doubravka. Celý akt mohl znamenat snahu Chrabrého o zřízení arcibiskupství. Po Vojtěchově smrti se totiž odebral do Říma Vojtěchův nevlastní bratr Radim, který tu je r. 999 je vysvěcen na hnězdenského arcibiskupa. Celé to vypadá jako promyšlený plán, který vyšel.

Nad Vojtěchovým hrobem korunoval Ota III. roku 1000 Boleslava Chrabrého na polského dědičného krále a Hnězdu daroval status polského arcibiskupství, čímž se Polsko stalo církevně nezávislým. Vojtěch byl uznán i jako zemský patron Polska, kde se dnes nachází 138 kostelů se svatovojtěžským zasvěcením. Je to více než v Čechách, a v Polsku zaujímá Vojtěch druhé místo hned po hlavním polském světcovi sv. Stanislavovi. O jeho tamějším významu svým způsobem vypovídá i fakt, že se stal terčem pro blackmetalovou kapelu Behemoth, jež nahrála song s názvem „Chwała mordercom Wojciecha“ (Chvála vrahům Vojtěcha).

Součást svatoštěpánské legendy

Uhry se staly cílem Vojtěchovy misie během jeho druhého exilu roku 994. Podle Brunovy legendy Vojtěch Uhrům alespoň vtláčil náznak křesťanství. Vojtěch podle pozdější svatoštěpánské legendy křtí budoucího krále Štěpána, ale spíše ho jen biřmoval. Tímto aktem se staromaďarský kníže Vajk změnil na Štěpána. Vojtěch záhy Uhry opouští, ale r. 995 přichází v důsledku libického masakru břevnovský mnich Astrik (mnišským jménem Anastasius). Ten se stal prvním biskupem v Kalocsi (1002-1009) a třetím arcibiskupem v Ostrihomi (1007-1036).

Vojtěch se díky Anastasiově iniciativě stal patronem Uher, byla mu zasvěcena mj. arcibiskupská katedrála v Ostrihomi. Anastasius byl zcestovalý muž s kontakty na císařský i papežský dvůr. Podle legendy to byl on, kdo přivezl od Oty III.

královskou korunu uherskému králi Štěpánovi a sám ho koncem r. 1000 korunoval. Korunovace Štěpána byla pokračováním Otovy politiky, kterou začal v Hnězdně. Uherský stát obdržel stejně jako stát polský dědičný královský titul a r. 1001 i arcibiskupství. Čtyři uherští králové k tomu nesli jméno Béla, což je maďarský překlad Vojtěchova jména.

Smíření Vojtěcha s vlastí

Při jedné mé návštěvě katedrály sv. Víta na Pražském hradě se u Vlašimské kaple, kde spočívají ostatky sv. Vojtěcha, zastavil polský pár a překvapeně se tázal, zda tam skutečně leží ten jejich Vojtěch. Jak se totiž Vojtěch stal mezinárodní „hvězdou“, začaly se objevovat více nebo méně zaručené Vojtěchovy ostatky a jednu dobu opatrovali údajnou Vojtěchovu hlavu hned na třech místech.

Podle Kosmovy kroniky se roku 1039 vydal do Polska český kníže Břetislav I. V Hnězdně hodlali vojáci vyzvednout Vojtěchovy ostatky. Na pokyn biskupa Šebíře tak učinili po třídním půstu. Šebířovi se měl třetího dne zjevit ve snu Vojtěch, aby mu nakázal tlumočit vojákům další požadavky. Ty se týkaly mravní obrody českého lidu, v jisté obměně toho, co Vojtěch nestihl prosadit za života. Vojtěch byl uložen v rotundě sv. Víta na pražském Hradě, odkud se po všech přestavbách kostela dostal v 19. století do již zmíněné Vlašimské kaple.

Smíření Vojtěcha s rodnou zemí probíhalo postupně. Když byli roku 1108 vyvražďeni Vršovci (stejně jako Slavníkovci také na hradišti v Libici), chápalo se to jako trest těmto nepřátelům Slavníkovců a jako další krok ke konečnému smíření Vojtěcha s Čechy. Knížata vládnoucí po r. 1100 začala razit mince s portréty svatých Václava a Vojtěcha. Když se r. 1126 schylovalo k bitvě knížete Soběslava I. s říšským králem Lotharem III., nechal

český kníže poslat pro praporec sv. Vojtěcha, aby jej připevnil na kopí sv. Václava jako bojovou zástavu. Vojtěch se tak postupně probojoval až na patrona Čech. Ve společnosti dalších patronů je vyobrazen na jižní mozaice svatovítské katedrály a Vojtěchova socha tvoří doprovod jezdecké soše sv. Václava na Václavském náměstí.

Sv. Vojtěch v moderní české tradici

Národní obrození bylo v otázce Vojtěcha rozpolcené. Považovalo si Vojtěcha jako světce českého, ale, například František Palacký vnímal negativně Vojtěchovu orientaci na německou říši. V Československu stála vojtěšská tradice ve stínu tradice václavské. Z onoho stínu vystupovala v souvislosti s kulatými výročími. Roku 1947, 950 let po jeho smrti, proběhla velká slavnost. Vojtěchovy ostatky putovaly zemí, vítány na mnoha místech; hovořilo se o „biskupské vizitaci“. Akce byla zároveň manifestací katolické církve proti narůstajícímu komunistickému vlivu.

V roce 1987 vyhlásil kardinál Tomášek tzv. desetiletí duchovní obnovy. Akce měla vrcholit r. 1997 tisícím výročím Vojtěchovy smrti. Oficiálním smyslem byla morální obroda v návaznosti na sliby, které si dali Češi r. 1039 nad Vojtěchovým hrobem v Hnězdně. Skrytým motivem bylo vzpomenout novodobé emigranty, kteří volili odchod z vlasti za lepšími podmínkami. Václav Havel rekapituloval už ve svobodné atmosféře ukončení Desetiletí slovy, že Vojtěch „ve svém osudu nese jakési předznamenání mnohých temných a bolestných rysů našich národních dějin: kolik velkých mužů a žen našeho národa muselo žít a zemřít v cizině, kolik jich bylo nepochopeno a odmítáno, trpělo následky mnohých tragických rozdělení a svárů!“

Nepochopení ze strany okolí se tedy stává vedle vnitřní sebereflexe dalším aspektem vojtěšské tradice. Oba aspekty lze přitom spojit, bez sebereflexe se nelze dobrat pochopení. Tomáš Halík píše o praxi katolické církve během násilné rekatolizace: „Když se po bitvě na Bílé hoře

začal katolicismus vracet do Čech, snad nejdramatičtěji se vzdálil „metodě Vojtěchově“ - když totiž Vojtěch vystupoval na pražský biskupský stolec, šel bos na znamení pokory a pokání. Katolíci barokní doby zapomněli na to, že k srdci českého národa nelze jít ani v okovaných botách, ani ve zlatě.“

Tomáš Halík a Václav Havel tak představili Vojtěcha jako symbol pokory a zároveň osobu nepochopenou, umírající ve vyhnanství. Díky svému působení v zahraničí se ovšem stal fenoménem, jehož odkaz překračuje hranice střední Evropy. Svědčí o tom i následující Halíkova slova: „Je představitelem západního, latinského křesťanství, ale na svém rodném hradě Libici slyšel pravděpodobně ještě slovanskou liturgii, na svých cestách byl významně ovlivněn řeckou spiritualitou mnicha Nila a svá nejšťastnější léta prožil v latinsko-řeckém opatství na římském Aventinu. Je snad někdo, kdo by lépe ztělesňoval „Evropu dýchající oběma plícemi“?“

Luboš Rokos

Biskup Vojtěch: mezi knížetem a císařem

Vojtěch (narozen kolem r. 956) působil převážně v Čechách a na území Říše ovládané dynastií saských Otonů. V roce 972 nastupuje na český knížecí stolec Boleslav II. (972-999). Vojtěch v té době odchází na školu do Magdeburku, kterou vede arcibiskup Adalbert, po němž Vojtěch převezme jméno, pod kterým je znám v cizině. Do Čech se vrací r. 982 a je jmenován pražským biskupem. Biskupské svěcení získal Vojtěch od mohučského arcibiskupa na říšském sněmu ve Veroně. Na témže sněmu je prohlášen jako nástupce císaře Oty II. jeho syn Ota III.

Proti nástupnictví povstane bavorský vévoda Jindřich Svárlivý a po jeho boku český kníže Boleslav II., kteří v minulosti zpochybňovali i nástupnictví předchozího císaře Oty II. Vojtěchovi tím nastal konflikt rolí. Jako český biskup byl podřízen českému králi, ale zároveň i mohučskému arcibiskupovi. K tomu se účastnil zvolení Oty III. na veronském sněmu.

Jindřich a Boleslav ale válku proti dynastii Otonů opět prohrávají. Tentokrát to ale má následky. Sasové dovolí Polákům, aby napadli českou doménu v jižním Polsku (stalo se tak asi r. 986 nebo 987). Přemyslovská družina se podle všeho stáhla do Čech a držela se jistého výdělků z prodeje otroků. Země kolem Čech už ale byly z velké míry pokřtě-

né. Družiníci tudíž začali prodávat otroky křesťanské, což zavdalo příčinu ke konfliktu s Vojtěchem. K tomu se přidal spor o mnohoženství družiníků a Vojtěch odchází do exilu. Roku 990 zakotví v klášteře sv. Bonifáce a Alexia na římském Aventinu.

Na naléhání Boleslava se Vojtěch vrací r. 992, a přivádí s sebou z Aventina benediktinské mnichy, se kterými r. 993 zakládá břevnovský klášter. Jenže Boleslav je ještě r. 992 stížen mrtvicí a upoután na lůžko, takže družina může zvládnout ještě víc. Roku 994 dojde ke scéně, kde družina přes právo kostelního azylu vyvleče ze svatojiřského kostela na Pražském hradě cizoložnou ženu a přes protesty Vojtěcha ji zabije. V samotném centru státu jak vidno neplatila ani knížecí, ani biskupská autorita. Vojtěch potom podruhé odešel do Itálie. Aby toho na Vojtěcha nebylo málo, tak r. 995 knížecí družina dobyla Libici a vyvraždila jeho rod Slavníkovců.

V Římě se Vojtěch sblíží s Otou III., který se během své císařské korunovace ubytoval v paláci na Aventinu v sousedství Vojtěchova kláštera. Vojtěch je vystaven naléhání, aby se navzdory předchozím zkušenostem vrátil do svého biskupského úřadu. Vojtěch si ovšem vymínil, že se nemusí vracet, pokud ho Češi odmítnou. Tak se i stane a Vojtěch se vydává na misi k pohanským Prusům, kde r. 997 mučednický umírá.

Luboš Rokos

Ostrov jménem Kazimierz

Je slunečný podzimní den a Kazimierzem proudí turisté z celého světa, kteří touží nasát jeho unikátní atmosféru, pokochat se středověkými památkami či si prostě jen dát něco dobrého k jídlu, ať už luxusní košer menu, nebo jen obyčejnou křupavou zapiekanku. Po západu slunce patří židovská čtvrť studentům a vůbec všem, kdo mají chuť na trochu vodky nebo piva. Jedna z nejatraktivnějších a zároveň nejzajímavějších krakovských čtvrtí se ale nehýla vždy na výsluní a má za sebou velmi pohnutou minulost.

Obklopen Vislou

Kazimierz je dnes součástí Krakova, třetího největšího polského města (po Varšavě a americkém Chicagu), přičemž leží v jeho jižní části. Již odpradávná byl Kazimierz díky své strategické poloze při řece Visle důležitým místem pro obchod. Visla měla svého času v Krakově celou řadu ramen a rozlévala se okolo města jako pavučina, takže Kazimierz byl po dlouho dobu de facto ostrovem. Přes jeho dnešní území vedla již minimálně od 16. století před naším letopočtem jantarová stezka, která spojovala Balt na severu se Středozemním mořem na jihu, a význam obchodu neupadal ani ve středověku, kdy tudy proudilo zboží z Rusi do Slezska a Pomořanska a naopak. V oblasti začalo díky jejímu obchodnímu významu vznikat trvalé osídlení, které se datuje dávno do dob před vznikem polského státu.

Kazimír a krásná Ester

Skutečným milníkem v historii Kazimierze byl rok 1335, kdy mu polský král Kazimír III. Veliký, poslední z rodu Piastovců, udělil městská práva - podle legendy

■ V srdci Kazimierze, hned vedle Staré synagogy, sídlí pobočka české Dobré čajovny. Můžete zde načerpat síly před večerním tahem na nedařlý „Plac Nowy“, kde je ráj zapiekanek a hlavně spousta hospod.

Foto: Tomáš Fošum

tak učinil z lásky ke krásné židovské dívce jménem Ester. Tehdy se také město začalo nazývat Kazimierz, na počest krále - zakladatele. Kazimierz byl samostatným městem, které bylo od Krakova odděleno Starou Vislou a které mělo vlastní hradby, s jejichž stavbou se začalo již za života Kazimíra III. Velikého. Původní opevnění je dodnes možné vidět v blízkosti Staré synagogy. Kazimierz ve středověku prosperoval: měšťané si volili své zastupitelstvo, vybírala se cla za říční dopravu (především za dovoz obilí do Gdaňsku) a pořádaly se trhy. Kazimierz těžil také z blízkosti Krakova – hlavního města polských panovníků. Jistou daní za tuto blízkost byl ale fakt, že Kazimierz měl chránit Krakov před napadením z jihu.

Vznik židovského města

Život židů ve středověkém Krakově nebyl snadný. V roce 1494 došlo k velkému pogromu, při němž byly ve Visle utopeny desítky židovských kupců. Důvody byly ekonomické: polští handlíři se cítili ohroženi židovskou konkurencí na hlavním náměstí a spor přerostl ve fyzické násilí. Aby se podobné události neopakovaly, vydal král Jan I. Olbracht o rok později nařízení, podle něhož se všichni krakovští židé museli přestěhovat do židovského města (oppidum iudaeorum), které vzniklo ve vsi Bawół (dnes součást Kazimierze) a bylo až do počátku 19. století odděleno od zbytku Kazimierze zdí. Jednalo se o autonomní součást Kazimierze, která podléhala přímo králi, respektive v jeho nepřítomnosti krakovskému vojvodovi. Židovské město začalo prosperovat, obchodníci, bankéři a kupci bohatli, rozvíjela se výstavba a židovské město v Kazimierzi se stalo centrem židovské kultury.

Součástí Krakova

Ve druhé polovině 17. století do Polsko-litevského soustátí vtrhla „švédská Potopa“, jež zdevastovala velkou část Rzeczpospolité včetně Kazimierze, který byl zcela vypleněn. Původní slávu města se již nepodařilo obnovit, přestože se po válce Kazimierz nadále rozrůstal, stejně jako sousední Krakov. Na konci 18. století došlo k nevyhnutelnému spojení obou měst a od té doby je Kazimierz součástí Krakova. Pro Polsko ale v 18. století nastaly těžké časy – dříve mocná říše rozkládající se od Baltu až po Černé moře byla rozdělena a zabrána sousedními státy. Krakov měl zpočátku výsadní postavení svobodného města, které spadalo pod společný dohled všech tří záborových mocností, avšak po dalším nezdařeném pokusu o povstání byl roku 1846 anektován Habsburskou monarchií, což se ukázalo jako štěstí v neštěstí. Rakouská monarchie se intenzivně věnovala modernizaci města: dláždily se ulice, zavádělo veřejné osvětlení a bořily staré obranné zdi, které lidem doslova padaly na hlavu. V roce 1822 byla také zbourána zeď, která oddělovala židovské město od zbytku Kazimierze, židé se začali usidlovat na celém jeho území, a roku 1867 došlo k jejich zrovnoprávnění. Pod habsburskou nadvládou Krakov a s ním

i Kazimierz zůstaly až do konce první světové války, kdy se staly součástí Druhé Polské republiky.

Éra umění

Na počátku 20. století se znovu začala obnovovat sláva Kazimierze, tentokrát prostřednictvím umění. Celá řada slavných umělců si vybrala Kazimierz jako ideální místo pro svou tvorbu, denně bylo možné potkávat malíře, jak sedí v plenéru a snaží se zachytit kouzlo okamžiku, a to včetně polského průkopníka impresionismu Józefa Pankiewicze nebo přátel Paula Gauguina. V Kazimierzi začaly vznikat umělecké skupiny jako třeba Bratrstvo svatého Lukáše, čtvrť ožila a stala se velmi atraktivní uměleckou kolonií. Tuto „éru umění“ ale přerušily hrůzy druhé světové války, které se Kazimierz hluboce dotkly.

■ V bývalé Schindlerově továrně je dnes expozice o Krakově v čase druhé světové války.

Foto: Tomáš Fošum

Hřbitovní zeď a za ní živí

Před začátkem druhé světové války tvořili židé celou čtvrtinu obyvatel Krakova a v samotném Kazimierzi téměř polovinu, celkem se jednalo asi o 65 000 osob. Když byl Krakov obsazen nacistickými vojsky, všichni židé byli nuceni se přestěhovat do ghetta – to se nacházelo na druhém břehu řeky Visly ve čtvrti Podgórze. Na malém prostoru se tu městnaly tisíce lidí, kteří měli jen velmi malé šance přežít. Na podzim roku 1941 bylo ghetto uzavřeno a bez propustky nebylo možné dostat se do „árijské“ části Krakova. Ghettem sice projížděly dvě tramvajové linky, ale nikdy nezastavovaly. Zbytky zdi ve tvaru židovských náhrobků, která obklopovala ghetto, jsou stále na svém místě a připomínají hrůzy, které se zde odehrály. Konečné řešení otázky krakovských židů přišlo na jaře roku 1942, kdy započala likvidace ghetta: tisíce lidí tak byly zabity ve vyhlazovacích a koncentračních táborech, praceschopní byli odesláni do tábora v Płaszowie (dnes součást Krakova, kde se nachází park s velkým památníkem obětím nacismu) a zbytek byl na jaře 1943 zavražděn přímo v ghettu – šlo přibližně o 2000 osob.

Krakovský Bronx

Krakovští židé, kteří – nejednou za pomoci obětavých Poláků – přežili druhou světovou válku, se často uchýlili do emigrace. Přeživších bylo odhadem 3 – 5000 a velká část z nich vděčí za svůj život poněkud kontroverznímu nacistickému podnikateli Oskaru Schindlerovi. Ti, kteří se rozhodli po válce zůstat v Polsku, většinou opustili zemi pod nátlakem komunistického režimu v roce 1968. Výsledek se dá snadno předvídat: Kazimierz, židovské město a později čtvrť, kde se po staletí mísily křesťanské a židovské kulturní vlivy, místo s naprosto jedinečnou minulostí, přišlo po druhé světové válce o polovinu svých obyvatel, které dnes připomínají již jen památníky, muzea nebo Náměstí hrdinů. A nejen o ně: Kazimierz byl zničen i materiálně a s jeho obnovou lidově demokratický režim příliš nespěchal. Do vylidněné a poničené čtvrti nastěhoval kriminálníky a jiné podivné živly, a Kazimierz se tak stal vlastně „krakovským Bronxem“, kam se normální člověk po setmění sotva odvážil vstoupit. I přes všechny ústrky se ale Kazimierzi podařilo dostat na seznam UNESCO již v roce 1978. O deset let později započala tradice každoroční-

ho pořádání Festivalu židovské kultury právě v Kazimierzi, což upoutalo pozornost židů po celém světě a místo začalo znovu ožívat. O zvýšení popularity Kazimierze se postaral také snímek Stevena Spielberga Schindlerův seznam z roku 1993, jenž se natáčel právě zde.

Je libo zapiekanku?

Dnes je Kazimierz jednou z největších krakovských turistických atrakcí, která nesmí chybět na seznamu žádného návštěvníka. Kromě možnosti spatřit mnoho významných židovských a křesťanských památek čtvrť po pádu komunismu navázala na svou meziválečnou tradici a stala se opět centrem umění, a to nejen toho oficiálního, ale například i streetartu. Na ulicích vyhrávají židovští hudebníci klezmer a na Novém náměstí se stojí dnem i nocí fronty na nejlepší zapiekanky ve městě. Na své si zde prostě přijde každý – Kazimierz je neobyčejně rozmanitý a na malé ploše zde můžeme nalézt ledacos. Dodnes vlastně zůstává takovým malým ostrovem uprostřed Krakova, který svádí k tomu, aby byl stále objevován.

Kateřina Hamatová

Přečtete si v příštím čísle:

- Česká republika po 25 letech svobody
- Zraněná města: Budapešť
- Čeští oligarchové

■ Demokratický střed – hlídací jezevčík demokracie

Foto: DeS

Pro zájemce o předplatné:

Pište prosím na náš redakční mail redakce@demokratickystred.cz.
Roční předplatné stojí 150 Kč i s poštovným.
Číslo našeho účtu je 2400332468/2010.